

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Kriminalita na panství Židlochovice v 18. století

Majetková kriminalita na moravském venkově 1757–1782

Kristýna Václavková

Vedoucí práce: Mgr. Michal Nguyen

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala zcela samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 8. 5. 2023

.....

Kristýna Václavková

Na prvním místě patří mé poděkování Mgr. Michalu Nguyenovi, který byl jakožto vedoucí práce naprosto nenahraditelný a vždy připraven k poskytnutí zpětné vazby a motivace, když jsem tápala. Další dík za podporu a zázemí bych ráda věnovala své rodině a blízkým přátelům, kteří mě vždy dokázali vyslechnout a rozesmát. Speciální dík bych pak za nekonečnou podporu, inspiraci, kritické čtení kapitol a mnoho dalšího chtěla věnovat Petru Joštovi.

„Málokdo vypovídá o hodnotách své společnosti tolik jako ten, kdo je vědomě či nevědomě porušil.“

— Daniela Tinková

OBSAH

Úvod.....	6
Prameny a dosavadní stav bádání	8
1. Panství Židlochovice	12
1.1 Podoba panství	12
1.2 Sociální skladba panství	14
1.3 V kontextu velkých dějin	15
2. Právní kontext	17
2.1 Vývoj trestního práva a vybrané zákoníky	17
2.2 Soudní hierarchie a řízení	19
2.3 Trestání obviněných aneb odlišnost teorie a praxe	21
3. Majetková kriminalita na židlochovickém panství.....	23
3.1 V číslech	24
3.2 Recidivisté na panství Židlochovice	26
3.3 Vnější vlivy	29
4. Trestání majetkové kriminality na panství Židlochovice	32
4.1 Hrdelní tresty	32
4.2 Zmírňování rozsudků a jiné tresty	34
5. Exkurz: bratři Procházkovi.....	38
Závěr	42
Seznam pramenů a literatury	45
Prameny.....	45
Literatura:	46
Resumé.....	49
Seznam příloh	50
Přílohy	51

Úvod

Protiprávní jednání je nedílnou součástí jakékoliv společnosti napříč dějinami. Jeho poznání umožňuje díky tomuto úzkému sepjetí poodhalit kulturní vzorce a mentalitu lidí v jednotlivých historických etapách. Bližší vědecké zkoumání této problematiky pak přináší možnost interdisciplinárních přesahů a uplatnění v současné době velice populárního historicko-antropologického přístupu. Snaha vystihnout druhy zločinů, jejich četnost a způsoby trestání s přihlédnutím k platným normám té které doby představuje dle mého názoru jeden z nejzajímavějších přístupů k tomu, jak nahlédnout do každodenního života a uvažování jedinců dob minulých. Tuto vlastnost dějin kriminality ve své práci skvěle a jednoduše shrnula historička Daniela Tinková citátem, který zároveň slouží jako motto předkládaného textu: „Málokdo vypovídá o hodnotách své společnosti tolik jako ten, kdo je vědomě či nevědomě porušil.“¹ Konkrétně období 18. století v habsburské monarchii pak představuje díky postupně probíhající byrokratizaci a novým reformám trestního práva téměř nevyčerpatelný zdroj pramenů různých druhů.² Zároveň v té době dochází ke zrodu osvícenství a jeho humanizačních myšlenek, což se v dobových textech – mimo jiné i v těch soudní povahy – přirozeně odráží. Dějiny kriminality zkrátka představují téma, které je pro moderní historické bádání neobyčejně přínosné a jehož potenciál ještě nebyl plně vyčerpán.

Předkládaný text věnující se dějinám majetkové kriminality na panství Židlochovice představuje jen malý zlomek toho, jak se dá na tuto problematiku ve vybraném prostoru nahlížet. Rozhodně si neklade za cíl ji komplexně popsat, to by v rozsahu bakalářské práce kvůli nepřebornému množství pramenů a nekonečnému počtu nabízejících se badatelských okruhů ani nebylo uskutečnitelné. Tento výzkum nepochybně přinese celou řadu dalších otázek, avšak především se pokusí o vystižení vybraných fenoménů, které budou na následujících řádcích přiblíženy.

Podle mnoha historiků došlo v 18. století k tomu, že začaly silně převažovat zločiny proti majetku nad těmi proti tělu a životu. To mohlo být způsobeno mimo jiné rozvojem výroby a s tím souvisejícím rostoucím bohatstvím.³ První okruh, na který se tato práce po předložení

¹ TINKOVÁ, Daniela: *Kde začíná a končí okraj? K otázce dekriminalizace v osvícenské době*. Opera Historica, 11, 2006, č. 1, s. 570.

² Kromě smolných knih se dá čerpat například z dochovaných výslechových protokolů, zápisů ze soudních řízení, rozsudkových listin apod. Srov. FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš: *Hrdelní soudnictví Českých zemí: soupis pramenů a literatury*. Pardubice 1995, s. 15–20.

³ FOUCAULT, Michel: *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. Praha 2000.

stručného historického a právního kontextu zaměří, představuje potvrzení či vyvrácení tohoto fenoménu na panství Židlochovice. Toho bude dosaženo obecným zřehledněním majetkové kriminality v tomto prostoru. Přihlédnuto bude jak k vnějším okolnostem, které mohly četnost krádeží ovlivnit, tak i k jedincům, kteří se těchto zločinů dopustili. Mezi ně budou zahrnuti nejen ti, kteří pocházeli přímo z židlochovického panství, ale také lidé z jiných oblastí habsburské monarchie páchající trestnou činností právě ve vybrané oblasti.

Dobu, do které je tato práce zasazena, definuje postupné pronikání osvícenství a reformy v jeho duchu. To se přirozeně dotklo i oblasti kriminality vydáváním nových zákoníků a proměnou soudní hierarchie. Prosazení osvícenských a humanizačních prvků v trestní oblasti se však nestalo zlomově, ale docházelo k tomu přirozeným vývojem. Ten je možné vysledovat mezi řádky dvou trestních zákoníků 18. století, které ještě nebyly plně osvícenské, a to *Criminalis Josephina a Theresiana*. Za jejich platnosti totiž mělo docházet k odlišnosti teorie od praxe a vydávání mírnějších rozsudků. Popsaný aspekt představuje další okruh tohoto výzkumu. Protnutím doby těchto dvou právních textů spolu s časovým rozsahem pramenů k majetkové kriminalitě na panství Židlochovice vzniklo stěžejní období pro tuto práci – rozmezí let 1757–1782.

Tato práce by však nebyla úplná bez toho, aniž by v rámci jejího obsahu vedle faktické interpretace pramenů nebyl odvyprávěn alespoň jeden příběh vycházející ze zkoumaných trestních záznamů. Součástí předkládaného textu tedy bude krátký exkurz, který přiblíží dva bratry a zároveň recidivisty tohoto panství s přihlédnutím ke všem výše zmiňovaným fenoménům. Shrnutí jejich osudu zasadí poslední díl do pomyslné skládky vytvářející přehled o majetkové kriminalitě na panství Židlochovice.

Prameny a dosavadní stav bádání

V úvodu této práce byla přiblížena kritéria, kterými jsem se řídila při volbě tématu. S tím souvisí i výběr pramenů, jejichž podrobnější rozbor bude součástí této kapitoly. Pro účely svého výzkumu jsem se rozhodla vycházet z fondu Tribunál – acta criminalia, publica, civilia,⁴ který je uložený ve sbírkách Moravského zemského archivu v Brně. Jak je patrné z jeho názvu, skládá se z celkem tří částí, přičemž oddíl *criminalia* samotný čítá na 2 253 záznamů v 70 kartonech. Jednotlivé kapitoly této práce budou vycházet z celkem 20 soudních řízení, ke kterým se v tomto fondu dochovaly složky. Ty však nejsou nějak systematicky organizovány či děleny, jedná se spíše o souvislé texty popisující průběh jednotlivých řízení. Konkrétní dokumenty – z velké části zápisy ze soudních řízení a rozsudkové listiny – týkající se kriminality na panství Židlochovice jsou převážně psány německým jazykem (čeština se zde vyskytuje pouze v jednom případě) a kurentem. Ten se v jednotlivých textech mírně odlišuje, což je pravděpodobně dáno osobnostmi měnících se písařů a také překotným vývojem kurentu ve druhé polovině 18. století. V některých případech je čitelnost jednotlivých textů zkomplikována nekvalitním stavem listin. Problematikou tohoto fondu je však kromě špatného stavu některých dokumentů především jeho dosavadní nezpracování. Tato skutečnost způsobuje, že většina pramenů v něm obsažených není foliovaná, a to značně zpomaluje badatelskou práci.

Je také třeba zdůraznit, že kromě tohoto vybraného fondu existuje ještě jeden, který by mohl obsahovat cenné informace související s tématem krádeží na tomto panství, a to fond Velkostatek Židlochovice.⁵ Jedná se však o rozsáhlý soubor blíže nekonkretizovaných, a hlavně nefoliovaných pramenů, který je rovněž uložen ve sbírkách Moravského zemského archivu v Brně. Jejich podrobnější rozbor by však v rozsahu bakalářské práce nebyl možný. Považuji však za příhodné jeho existenci zmínit, neboť by se mohlo jednat o výzvu pro budoucí badatele.

Velké množství dostupných a dosud nezpracovaných pramenů staví dějiny kriminality do pozice badatelsky vděčného tématu, na které se dá nahlížet z mnoha úhlů pohledu. Jak tvrdí Pavel Matlas, kořeny moderního zkoumání kriminologie leží zhruba v době před 50 lety.⁶ Tehdy však většina prací přihlížela ke kriminalitě skrze dějiny trestního práva a s tím

⁴ Název fondu koresponduje s funkcí tribunálu, jakožto vrchního a apelačního soudu na Moravě, jehož sídlo bylo v časovém úseku této práce v Brně. O významu apelačního soudu bude pojednáno v kapitole o právním kontextu. Moravský zemský archiv Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia.

⁵ MZA Brno, fond F 140, Velkostatek Židlochovice.

⁶ MATLAS, Pavel: *Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku*. Opera historica 12, 2007, č. 1, s. 291.

souvisejících soudních řízení.⁷ Od 90. let minulého století se však s rostoucím využíváním historicko-antropologického přístupu objevují v historickém zkoumání nové perspektivy a zvyšuje se zájem o do té doby přehlížené „obyčejné“ jedince v dějinách. Historici se často věnují aspektům ovlivňující tehdejší každodenní život poddaných, k čemuž neodmyslitelně patří i kriminalita.

Pokud se tedy v současnosti objeví badatel se zájmem napsat práci věnující se dějinám kriminality v období raného novověku, má kolem sebe nepřeborné množství odborné literatury, kterou může použít jako odrazový můstek. Ne vždy se však jedná o ucelené monografie věnující se čistě tomuto tématu – často jde o kapitoly včleněné do publikací věnujících se obecně dějinám každodennosti a člověka ve společnosti, jak je tomu například v publikacích Richarda van Dülmena.⁸ Především kriminalitou se tento historik⁹ zabývá i v některých svých jiných publikacích, jejichž obsah byl pro účely této práce rovněž přínosný.¹⁰

Co se týče českých historiků zabývajících se dějinami kriminality raného novověku v prostoru někdejší habsburské monarchie, opět se jedná o pestrou škálu jmen. V této oblasti pravděpodobně nejvíce dominují publikace Jindřicha Francka¹¹ a Jaroslava Čechury.¹² Práce druhého jmenovaného historika však často mají určitý nádech populárně naučné literatury s tendencí drammatizovat dějiny kriminality, a tak jsem se rozhodla jejich obsah pouze zohlednit, avšak vycházet z něj co nejméně. Jako daleko přínosnější pro účely této práce považuji práci Daniely Tinkové, která k problematice zločinu přistupuje originálním přístupem zohledňujícím proměnu jeho vymezení v právních textech a jeho dopad v každodenním životě poddaných.¹³

⁷ Takto například postupoval historik Jiří Klabouch při sepisování knihy KLABOUC, Jiří: *Staré české soudnictví*. Praha 1967.

⁸ DÜLMEN, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku. 16.–18. století. I. Dům a jeho lidé*. Praha 2006.; Týž: *Kultura a každodenní život v raném novověku. 16.–18. století. II. Vesnice a město*. Praha 2006.

⁹ Publikace Richarda van Dülmena byly pro účely předkládané práce vybrány především proto, že v nich používá antropologický přístup a zohledňuje určité oblasti (soudní praxe atd.), na které se bude zaměřovat i tento text. Rozhodně však není jediným zahraničním historikem věnujícím se dějinám kriminality v evropském prostoru. Za všechny bych například uvedla Bronislava Geremka a jeho práci GEREMEK. Bronislaw: *Slitování a šibenice*. Praha 1999.

¹⁰ DÜLMEN, Richard van: *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha 2001.; Týž: *Bezectní lidé: O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha 2003.

¹¹ FRANCEK, Jindřich: *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha 1999.; Týž: *Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*. Praha 2000; Týž: *Dějiny loupežnictví. Zloději, loupežníci, lupiči, pytláci a žháři v českých dějinách*. Praha 2002.; Týž: *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezpráví*. Praha 2011.; Týž: *Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století*. Ústí nad Orlicí 2011.

¹² ČECHURA, Jaroslav: *Kriminalita a každodennost v raném novověku*. Praha 2009.; Týž: *Antidisciplinování, či disciplinování zdola? Pasáček, zlodějíček, sexuální delikvent a aktivní člověk Tomáš Kabourek alias Studnička*. Acta Universitatis Carolinae, 52, 2012, s. 121-131.

¹³ TINKOVÁ, Daniela: *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha 2004.; Týž: *Kde začíná a končí okraj?*, s. 569–599.

Tato autorka také spolupracovala na vydání knihy *Člověk českého raného novověku*, v níž spolu s dalšími historiky v některých kapitolách věnuje prostor i trestní aktivitě poddaných.¹⁴ Za další skvělý přístup k dějinám kriminality a zároveň metodologickou inspiraci považují práce Jaroslava Dibelky, zaměřujícího se například na obranné strategie jedinců u soudu.¹⁵ Významný přínos v této oblasti mají také publikace Pavla Himla¹⁶ či Marie Pultarové.¹⁷

Ruku v ruce se zkoumáním kriminality jde také tematika historie práva a proměn soudních řízení v době raného novověku. Tuto skutečnost většina výše uvedených historiků ve svých monografiích zohledňuje. Dalšími autory, kteří se rozhodli k dějinám kriminality přistoupit skrze výklad trestně právních pramenů, jsou pak Karel Malý, Pavel Matlas či Alice Velková.¹⁸ V souvislosti s tématem této práce však bylo nesmírně důležité vystihnout některé úseky dějin práva, k čemuž mi kromě zmiňovaných tematický řad Velkých dějin pomohly publikace Oldřicha Rezka¹⁹ a Marie Marečkové.²⁰ I v případě dějin práva však platí, že v případě starších publikací je třeba více kritický přístup. Některé starší monografie totiž mají tendenci vyobrazovat soudnictví 18. století jako přespříliš kruté a svévolné, proti čemuž se současné objevy vymezují.

Kriminalita představuje integrální součást společenského vývoje, a tak je tedy její historické zkoumání přirozeně seřazeno se sociálními dějinami.²¹ Pro jejich zpřehlednění v rámci dějin Evropy 18. století byla užitečná komplexní publikace Jeremyho Blacka²² či některé

¹⁴ BŮŽEK, Václav a kol.: *Člověk českého raného novověku*. Praha 2007.

¹⁵ DIBELKA, Jaroslav: *Příběh Johany Peřkové. Každodenní život tulačky a zlodějky v první polovině 18. století*. Opera historica 12, 2007, 1, s. 315–331.; Týž: *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství: Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*. České Budějovice 2012.; Týž: *Utajované těhotenství a infaticidum v komunikaci rané novověké vesnice*. Symbolické jednání v kultuře raného novověku: věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu. Praha 2019, s. 143–152.

¹⁶ HIML, Pavel: *Myšlení venkovských poddaných pohledem trestně právních pramenů*. Opera historica 4, 1995, č. 1, s. 153–194.

¹⁷ PULTAROVÁ, Marie: *V našem poniženém způsobu*. Praha 2022.

¹⁸ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 2010.; Týž: *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. Praha 2016; Týž: *Poznámky k obecné části zákoníku Marie Terezie Constitutio Criminalis Theresiana*. Právněhistorické studie 47, 2017, č. 1, s. 44–61.; MATLAS, Pavel: *Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku*. Opera historica 12, 2007, č. 1, s. 291–313.; Týž: *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.–18. století*. Praha 2011.; VELKOVÁ, Alice: *Proměny v aplikaci rozsudků trestu smrti v habsburské monarchii v průběhu 19. století*. Český časopis historický 116, 2018, č. 1, s. 53–85.

¹⁹ REZEK, Oldřich: *Změny soudního systému v zemích koruny české v době pobělohorské (vybrané problémy)*. Ostrava 2007.

²⁰ MAREČKOVÁ, Marie: *České právní a ústavní dějiny*. Olomouc 2006.

²¹ FRANCEK, J. – ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví Českých zemí*.

²² BLACK, Jeremy: *Evropa osmnáctého století*. Praha 2003.

monografie Richarda van Dülmena.²³ Poznatky těchto historiků bylo užitečné komparovat s tvrzeními historiků českých, kteří se dějinám společnosti či každodennosti věnují. Velice přínosné jsou například publikace editované Václavem Bůžkem, jejichž obsah byl v tomto textu použit pro doplnění tolik potřebného kontextu o společnosti v době raného novověku.²⁴ V oblasti dějin společnosti a každodennosti je na místě zmínit klíčové práce Daniely Tinkové,²⁵ dále pak některé publikace Alice Velkové,²⁶ Lukáše Fasory²⁷ nebo Roberta Šimůnka.²⁸ Jelikož se obsah této práce bude kromě venkovského prostředí pohybovat i v tom městském, jako příhodná mi přišla i poněkud starší práce Pavla Běliny,²⁹ s jejímž obsahem je však třeba zacházet poměrně kriticky, neboť je zbarven marxistickým přístupem k výkladu minulosti.³⁰

Podklad k dějinám společnosti by však nebyl kompletní bez historického přehledu vytvářejícího kulisy k pomyslnému divadlu osudů poddaných židlochovického panství. K jeho vystižení v této práci byly převážně použity některé svazky a tematické řady Velkých dějin zemí Koruny české³¹ společně s již zmiňovanou publikací o době osvícenství v českých zemích od Daniely Tinkové.

Práce, které by se věnovaly kriminalitě na panství Židlochovice, dosud neexistují, což může vyznít jako badatelská výzva, neboť obsah tohoto výzkumu omezený rozsahem bakalářské práce nemůže plně prozkoumat všechny možné aspekty související s dějinami zločinu na Židlochovicku. Problém je rovněž s publikacemi zabývajícími se dějinami tohoto prostoru – není jich mnoho, avšak některé cenné informace o obyvatelstvu a hospodářství panství přinášejí například starší práce Augustina Kratochvíla³² a Ladislava Hosáka.³³

²³ DÜLMEN, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku. 16.–18. století. I. Dům a jeho lidé*. Praha 2006.; Týž: *Kultura a každodenní život v raném novověku. 16.–18. století. II. Vesnice a město*. Praha 2006.

²⁴ BŮŽEK, Václav a kol.: *Člověk českého raného novověku*. Praha 2007.; Týž a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha 2010.

²⁵ TINKOVÁ, Daniela: *Osvícenství v Českých zemích I. Formování moderního státu. 1740–1792*. Praha 2022.

²⁶ VELKOVÁ, Alice: *Krutá vrchnost, ubozí poddani? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha 2009.; Táž: *Proměny venkovské společnosti*. *Český časopis historický* 105, 2007, č. 4, s. 809–857.

²⁷ FASORA, Lukáš a kol.: *Člověk na Moravě 2. polovina 18. století*. Brno 2008.

²⁸ ŠIMŮNEK, Robert: *Obraz šlechtického panství v Čechách 1500–1750*. Praha 2018.

²⁹ BĚLINA, Pavel: *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*. Praha 1985.

³⁰ Sociálními dějinami a historickou demografií se zabývá například i přední český historik Eduard Maur, jehož kompletní bibliografie je dostupná v publikaci MAUR, Eduard: *Země – paměť – lidé*. Praha 2017, s. 477–492.

³¹ BLÁHOVÁ, Marie a kol.: *Velké dějiny zemí Koruny české 1683–1740*. Praha 2011.; Táž a kol.: *Velké dějiny zemí Koruny české 1740–1792*. Praha 2001.

³² KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda Moravská. II. Místopis. Židlochovický okres*. Brno 1910.

³³ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 2004.

1. Panství Židlochovice

Ačkoliv cílem mé práce není vytvořit text věnující se chronologickému výkladu historie panství Židlochovice, považuji za nutné uvést alespoň stručný geografický, sociální a historický kontext sledovaného období. Bez něj by nebylo možné plně pochopit veškeré souvislosti jednotlivých kriminálních případů, které budou v průběhu následujících řádků rozebrány.

Je totiž velmi důležité vnímat všechny zločiny s přihlédnutím k historickému jevišti, na kterém se odehrály.³⁴ To se skládalo nejen z geografické části v podobě panství Židlochovice, ale i z části sociální, ve které se kolem ústředních bodů jednotlivých vsí – kostelů a hostinských domů – mísily různé druhy sociálních skupin prožívající životy, které si v případě venkovského obyvatelstva byly vzájemně velmi podobné.³⁵ Člověk obývající panství na území habsburské monarchie v 18. století totiž žil v přísně vymezeném prostoru, v němž se kvůli tuhému poddanství nedalo nějak výrazně migrovat,³⁶ což jistě způsobilo značné omezení obzorů a možností jednotlivých venkovanů.

Pro poddanské obyvatelstvo byly každé vnější i vnitřní změny v jejich úzkém prostředí značně citelné, ať už se jednalo o ty v rámci sociálního života jednotlivých panství či o ty způsobené během „velkých dějin“. Všechny tyto aspekty považuji za neoddelitelnou součást obecného popisu panství Židlochovice a postupně budou v této kapitole blíže popsány.

1.1 Podoba panství

Židlochovické panství na současné mapě zhruba kopíruje plocha dnešního okresu Brno–venkov. Jedná se o nížinnou oblast s rozsáhlými rybníky, lesy a s úrodnou půdou, díky které se okolí Židlochovic přezdívalo „obilnice Moravy“.³⁷ Jako panství toto území můžeme označovat od první třetiny 16. století, kdy Vilém z Pernštejna odkoupil židlochovické panství od Ladislava z Boskovic. Tehdy se skládalo ze vsí Židlochovice, Unkovice, Kovalov, Blučina a Vilém z Pernštejna je ještě rozšířil o Žabčice, Nosislav a Křepice.³⁸ V průběhu téhož století se pak připojovaly další usedlosti, až vzniklo poměrně rozsáhlé kompaktní území o rozloze přibližně šest tisíc hektarů obklopující židlochovickou tvrz, kterou později čekala přestavba na zámek.³⁹

³⁴ ŠIMŮNEK, R.: *Obraz šlechtického panství*, s. 5.

³⁵ VELKOVÁ, A.: *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?*, s. 305.

³⁶ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v Českých zemích*, s. 85.

³⁷ VOLDÁN, Vladimír a kol.: *Velkostatek Židlochovice*. Brno 1962, s. 3.

³⁸ Tamtéž, s. 5.

³⁹ KRATOCHVÍL, A.: *Židlochovický okres*, s. 15.

Dějiny panství v sobě obsahují dlouhý výčet různorodých majitelů, mezi které se řadili například Pernštejnové, Žerotínové či Valdštejnové.⁴⁰ Pro tuto práci jsem si z výše uvedených důvodů vybrala 18. století, a tak se tedy i ve výkladu dějin panství Židlochovice zaměřím převážně na toto klíčové období, ve kterém dochází k několika změnám majitelů. Na sklonku 17. století je za 330 tisíc zlatých panství zakoupeno Filipem Ludvíkem Sinzendorfem, který jej následně v letech 1714–1738 pronajímal, a to Janu Novoradovi, Augustinu Sekorovi a jeho synu Tomáši Janovi.⁴¹ V této době došlo k dalšímu rozšiřování území o Hrušovany a dva dvory nacházející se na území nedalekých Pohořelic,⁴² čímž se postupně utvářel geografický prostor tvořící dějiště kriminálních případů, jež ve své práci hodlám zkoumat.

V roce 1743 pak došlo k prodeji panství Leopoldovi z rodu Ditrichštejnů⁴³ a pod správou Leopolda a dalších členů tohoto rodu se vybraná oblast ocitla po zbytek 18. století s přesahem do století následujícího, kdy byly Židlochovice i s přílehlými usedlostmi opět prodány.⁴⁴

V této době se panství Židlochovice, ležící v Brněnském kraji, skládalo z následujících obcí a městeček: Blučina, Hrušovany, Ivaň, Křepice, Ledce, Medlov, Měnin, Nikolčice, Nosislav, Pohořelice, Přibice, Přísnotice, Smolín, Unkovice, Velké Němčice, Vojkovice, Žabčice a přirozeně Židlochovice.⁴⁵ Je však pozoruhodné, jaké příběhy nám přinášejí osudy jednotlivých součástí tohoto panství. Období od roku 1743 totiž představuje dobu několika událostí, které negativně ovlivnily kvalitu života v tomto prostoru, včetně válek či několika požárů. V letech 1749 a 1784 utrpělo požárem městečko Medlov,⁴⁶ v roce 1776 město Pohořelice.⁴⁷ Všechny výše uvedené okolnosti mimo jiné způsobily, že některé ze vsí spadajících do panství byly téměř neosídlené, jako například postupně pustnoucí dvůr Blučina,⁴⁸ kde v období po třicetileté válce bylo pouze 71 obydlých domů a celkem 70 domů prázdných.⁴⁹

⁴⁰ Tamtéž, s. 16.

⁴¹ VOLDÁN, V. a kol.: *Velkostatek*, s. 6.

⁴² Tamtéž.

⁴³ JUŘÍK, Pavel: *Encyklopedie šlechtických rodů*. Praha 2014, s. 177.

⁴⁴ VOLDÁN, V.: *Velkostatek*, s. 17.

⁴⁵ Viz příloha č. 1.

⁴⁶ HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 239.

⁴⁷ Tamtéž, s. 238

⁴⁸ KRATOCHVÍL, A. *Židlochovický okres*, s. 17.

⁴⁹ HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 238.

1.2 Sociální skladba panství

Z výše uvedeného výčtu jednotlivých měst, městeček a vesnic s povědomím o rozloze tohoto panství je však možné si představit jen jeho neurčité obrysy na starých mapách. Pro mou práci je však mnohem důležitější přiblížit si i sociální složení Židlochovicka v 18. století, které mu dodá na určité trojrozměrnosti. Vždyť právě poddaní žijící zde jsou ti, jejichž příběhům se budou věnovat následující kapitoly.

S rozvíjející se byrokracií habsburského státu souvisely i snahy o zpřehlednění stavu obyvatelstva žijícího v této rozlehlé monarchii prostřednictvím sčítání lidu.⁵⁰ Podle toho z roku 1763 žilo na panství Židlochovice celkem 8 080 obyvatel.⁵¹ Celá monarchie zažívala v období druhé poloviny 18. století (po několika hladomorech a válkách)⁵² demografický růst,⁵³ což potvrzují i data z tohoto panství, kde žilo v roce 1785 již 9 720 obyvatel, z nichž 5 068 bylo mužů a 4 652 žen.⁵⁴ Pro srovnání, v Mikulově, který byl centrem sousedního panství, žilo tehdy asi 4 000 obyvatel,⁵⁵ přičemž v českých zemích v té době žilo něco málo přes čtyři miliony lidí.⁵⁶ Zajímavé jsou také informace o jazykovém složení obyvatelstva panství Židlochovice, kde ve většině vsí a městeček převažovalo obyvatelstvo česky mluvící, až na usedlosti Pohořelice, Medlov, Vojkovice a Smolín, kde větší část poddaných představovali ti, jejichž rodnou řečí byla němčina.⁵⁷

Venkov obecně představoval v období raného novověku velmi složité prostředí, ve kterém existovala určitá hierarchie, na jejímž vrcholu stáli nejbohatší sedláci, poté chalupníci, domkaři, zahradníci, výměnkáři a nejnižší stupeň patřil podruhům, nádeníkům či čeledínům.⁵⁸ Pro panství Židlochovice jsou dostupné údaje z roku 1804, které sice nespádají přímo do vymezeného časového období této práce, ale můžou přinést určitou představu o vývoji jednotlivých sociálních skupin v průběhu 18. století. Je v nich uvedeno, že na celém panství žilo celkem 40 sedláků, 369 chalupníků, 373 domkařů a 66 výměnkářů.⁵⁹

⁵⁰ TINKOVÁ, D.: *Hřích, zločin a šílenství*, s. 41.

⁵¹ VOLDÁN, V.: *Velkostatek*, s. 4.

⁵² MATLAS, P.: *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?*, s. 57.

⁵³ KLABOUCH, Jiří: *Manželství a rodina v minulost*. Praha 1962, s. 59. Srov. BLÁHOVÁ, Marie a kol.: *Velké dějiny, 1683–1740*, s. 208.

⁵⁴ VOLDÁN, V.: *Velkostatek*, s. 5.

⁵⁵ SVOBODA, Miroslav a kol.: *Mikulov*. Praha 2013, s. 145.

⁵⁶ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v českých zemích*, s. 83.

⁵⁷ VOLDÁN, V.: *Velkostatek*, s. 1.

⁵⁸ BLÁHOVÁ, Marie a kol.: *Velké dějiny, 1683–1740*, s. 382. Srov. TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v českých zemích*, s. 82–86.

⁵⁹ Moravský zemský archiv Brno, fond F 140, Velkostatek Židlochovice, kart. 480, inv. č. 527.

Aby byla představa o sociální skladbě panství kompletní, je potřeba zmínit, že život venkovského člověka neznamenal jen přiřazení do určité sociální skupiny, jejichž hranice jsou navíc dosti problematické,⁶⁰ ale je důležité vnímat člověka i jako součást sociálních vztahů, protože právě ty z velké části definovaly a určovaly existenci raně novověkého poddaného.⁶¹ Na venkově se tyto sociální vztahy kromě rodinného prostředí formovaly v kostelech a hospodách,⁶² dvou středobodech vesmíru venkovského obyvatelstva.

Kostelů, které kromě duchovní a informační role plnily i tu zahrnující různé formy sociální kontroly, bylo na panství Židlochovice mnoho. V podstatě by se dalo říct, že co jednotlivá ves či poddanské městečko, to jeden kostel. Za všechny bych jmenovala například kostel svatého Jakuba v Pohořelicích, Nanebevzetí Panny Marie v Blučině či svatého Václava a Víta ve Velkých Němčicích. Světským místem, které v podstatě představovalo opak kostelů, avšak svými rolami v životě poddaného se jim v mnohém podobala, byla hospoda. V ní kromě již uvedených funkcí docházelo i k vyjadřování velkých emocí a projevování násilí.⁶³ Co se týče tohoto panství, nejvýznamnější hospody se nacházely ve vsích Blučina a Medlov.⁶⁴ Ve druhé jmenované hospodě došlo v roce 1779 k vraždě Ignáce Menšíka Floriánem Schichem kvůli hře v kostky,⁶⁵ což potvrzuje výše uvedené tvrzení o násilí v hostinském prostředí.

1.3 V kontextu velkých dějin

Velice podstatné je kromě zasazení zkoumaného panství do geografického a sociálního kontextu také jeho začlenění do významných dějinných událostí, které více či méně ovlivnily i poddanské obyvatelstvo zkoumané oblasti.

Jedním z největších zlomových okamžiků v období raného novověku byla nepochybně třicetiletá válka probíhající v letech 1618–1648. Ta se svými negativními důsledky citelně dotkla poddanského obyvatelstva v habsburské monarchii a zanechala po sobě stopy až do mladší etapy raného novověku, kterou představuje období 18. století. Osudy několika obcí židlochovického panství toto tvrzení potvrzují. Tak například městečko Měnin bylo po třicetileté válce zpustlé a bez fary, přičemž tak zůstalo ještě téměř o sto let později.⁶⁶ Na panství se po tomto rozsáhlém konfliktu nacházelo také několik zaniklých obcí, jako například

⁶⁰ BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1683–1740*, s. 380.

⁶¹ BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 13.

⁶² Tamtéž, s. 168.

⁶³ BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 180.

⁶⁴ VOLDÁN, V.: *Velkostatek*, s. 4.

⁶⁵ MZA Brno, fond C1, Tribunál – criminalia, publica, civila, Brno, kart. 53, inv. č. 346.

⁶⁶ HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 239.

Boranovice či Kovalov, a celá řada městeček se ocitla bez far, což v mnoha případech bylo napraveno až v závěru 18. století.⁶⁷

V jeho průběhu došlo k dalším vnějším i vnitřním změnám nejen lokálně na zkoumaném panství, ale i v měřítku celé tehdejší habsburské monarchie. Ta zažívala snad jedno z nejpestřejších období své historie. Monarchie se totiž od konce 17. století až do poloviny století následujícího ocitla v permanentních konfliktech. Pokud bych měla chronologicky uvést některé výraznější, vyzdvihla bych válku o španělské dědictví (1701–1714),⁶⁸ třetí (1716–1718) a čtvrtou (1737–1739) válku s osmanskou říší,⁶⁹ války o dědictví rakouské (1740–1748)⁷⁰ a sedmiletou válku (1756–1763).⁷¹ Problematické z hlediska dopadu na poddané obyvatelstvo bylo mimo jiné i to, že na území českých zemí se nacházela shromaždiště vojsk,⁷² což s sebou přinášelo důsledky dopadající i na poddané židlochovického panství konkrétně.

Všudypřítomné nemoci, drahota a průchody vojsk způsobovaly velké komplikace v životě venkovanů, stejně jako nepříznivé podnebí způsobující neúrodu.⁷³ V tomto ohledu byla krizová zejména 60. léta, během nichž došlo ke srážkovému nadprůměru, k čemuž se později přidala nečekaně silná zima v roce 1770.⁷⁴ To způsobilo neúrodu, růst cen obilí a následný hladomor v monarchii probíhající v letech 1771–1772.⁷⁵ Podle některých dobových kronikářů se jednalo o období duševního úpadku poddaných – období, ve kterém můžeme hledat kořeny zla mezi obyvateli.⁷⁶ Všechny tyto výše uvedené okolnosti jako jsou války, pusté obce bez far, neúroda a hlad nepochybně mohly ovlivnit vývoj kriminality na židlochovickém panství.

⁶⁷ Tamtéž, s. 242.

⁶⁸ BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1683–1740*, s. 47.

⁶⁹ Tamtéž, s. 146.

⁷⁰ Tamtéž, s. 211.

⁷¹ BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1740–1792*, s. 65.

⁷² Tamtéž.

⁷³ TINKOVÁ, D.: *Hřích zločin a šílenství*, s. 50. Srov. BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1740–1792*, s. 211.

⁷⁴ BŮŽEK, V.: *Společnost Českých zemí*, s. 20.

⁷⁵ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v Českých zemích*, s. 165.

⁷⁶ Tamtéž, s. 172–173.

2. Právní kontext

Kromě v předchozí kapitole rozebraných negativních vnějších zásahů do každodenního života na Židlochovicku je třeba se věnovat i zásahům pozitivním, především těm, které souvisely s byrokratizací a centralizací státní správy či s prováděním reforem směřujících mimo jiné i k dalšímu vývoji soudního systému. Ten se totiž za vlády Josefa I. a Marie Terezie výrazně proměnil a v platnost vešly reformované, avšak ještě ne plně osvícenské zákoníky, které je nutné si stručně představit, neboť právě otázka jejich uplatňování v soudní praxi při trestání krádeží představuje jedno z klíčových témat této práce. Vzhledem k charakteru pramenné základny, která se skládá především z dokumentů soudní povahy, považuji za vhodné do struktury této kapitoly zařadit i stručné představení soudní hierarchie a její proměny v průběhu 18. století.

2.1 Vývoj trestního práva a vybrané zákoníky

Pro habsburskou monarchii představovalo 18. století období změn. Existuje nespočetné množství odborných publikací, které se tomuto tématu věnují konkrétně a vypovídá o tom i rozsáhlé množství pramenů v podobě zákoníků, panovnických reskriptů apod. Pro tuto práci je však zásadní to, co se dělo v oblasti právní, a to zejména změny týkající se trestních a soudních záležitostí.

Jak píše ve své publikaci Marie Marečková,⁷⁷ 18. století se neslo ve znamení právní unifikace a kodifikace. Co se týče trestně právní agendy konkrétně, ta se rozvíjela v souvislosti s postupující byrokratizací,⁷⁸ a jak tvrdí francouzský filozof, sociolog a historik Michel Foucault, 18. století představovalo pro vývoj trestní jurisdikce nový věk.⁷⁹ V průběhu sta let totiž v mnoha zemích Evropy došlo převážně pod vlivem osvícenských myšlenek ke zrušení mučení či veřejného trestání a ve velkém se vydávaly nové trestní zákoníky. Další podstatnou změnu představovala skutečnost, že se z poddaných jednotlivých vrchností vlivem reforem stávali poddaní státu, který začal důsledněji používat nástroje sociální kontroly.⁸⁰

Nejinak tomu bylo i v českých zemích. Do 18. století zde kodifikace kriminálního jednání nebyla nijak významná.⁸¹ Problematická také byla míra právní kvalifikace lišící se

⁷⁷ MAREČKOVÁ, M.: *České právní dějiny*, s. 57.

⁷⁸ HIML, P.: *Myšlení venkovských poddaných*, s. 153–194. Srov. MATLAS, P.: *Shovívavá vrchnost*, s. 62.

⁷⁹ FOUCAULT, M.: *Dohlížet a trestat*, s. 38.

⁸⁰ MATLAS, P.: *Shovívavá vrchnost*, s. 62.

⁸¹ MAREČKOVÁ, M.: *Právní a ústavní dějiny*, s. 60.

u jednotlivých vyšetřujících.⁸² Ta se začala zvyšovat až v průběhu druhé poloviny tohoto století prostřednictvím vyšších nároků na úřednictvo a panovnických reskriptů.⁸³ Důležité je zmínit také to, že soudci z povolání začali u městských a vrchnostenských soudů působit až od roku 1751.⁸⁴

Pozitivní změny (nebo alespoň první snahy o ně) ve vývoji zmiňované unifikace a kodifikace trestního práva přicházejí až v 18. století, a to počínaje rokem 1707, kdy byl místo do té doby platného *Koldínova zákoníku* vydán *Constitutio Criminalis Josefina* (dále jen Josefina), který sice oproti předchozí normě znamenal příchod určitých změn, ale ve výsledku ponechal dřívější postupy při řešení kriminálních činů a výraznějších proměn se soudní a trestní systém dočkal až v letech pozdějších.⁸⁵ Tento zákoník sjednotil postup řízení všech soudů v zemích České koruny a upravil pravidla inkvizičního procesu.⁸⁶ I přes jeho existenci však ale stále v rámci trestní agendy docházelo k častému obracení se na předchozí Koldínův zákoník a Obnovené zřízení zemské.⁸⁷ Právě Josefina je však klíčová pro můj výzkum, neboť pod ni spadá celkem 12 ze 20 soudních případů, o kterých se chystám na následujících řádcích pojednávat, a které v sobě obsahují odpovědi na badatelské otázky vytyčené v úvodu textu.

Druhý významný zákoník 18. století a současně první větší změnu ve vývoji trestních procesů přinesl rok 1768, kdy byl za vlády Marie Terezie vydán dokument *Constitutio Criminalis Theresiana*⁸⁸ (dále jen Theresiana). Ten pro všechny země habsburské monarchie představoval poslední předosvícenský trestní zákoník, ale zároveň již přinesl některé modernější prvky.⁸⁹ Například úplně poprvé v něm byla zavedena pravidla tortury.⁹⁰ Ta měla respektovat společenské postavení obžalovaného, byla rozdělena na čtyři stupně a používala se jen v případě těžkých zločinů.⁹¹ Theresiana také jasně vymezila, co je a není přečinem, přičemž byl kladen důraz na zlý úmysl.⁹²

Zákoník obsahoval celkem 47 článků, ve kterých byly uvedeny definice toho, co znamená zlé, a tedy i kriminální jednání – pouze v devíti případech z oněch 47 nehrozil trest

⁸² Tamtéž.

⁸³ FASORA, L. a kol.: *Člověk na Moravě*, s. 64.

⁸⁴ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 53.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, s. 67.

⁸⁸ ADAMOVIČ, K. a kol.: *Velké dějiny, Právo*, s. 207.

⁸⁹ MALÝ, K.: *Dějiny českého a československého práva*, s. 124.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² MALÝ, K.: *Poznámky k obecné části zákoníku Marie Terezie*, s. 48.

smrti.⁹³ Zákoník stále ponechal v platnosti starší přístup k obžalovaným jedincům na základě presumpce viny a pojetí trestu v něm bylo značně zaostalé, neboť sloužil čistě jako msta na odsouzeném.⁹⁴ Problematické také bylo, že Theresiana vůbec neodrážela v 18. století rychle se měnící společenskou situaci a později tak podléhala ostré kritice.⁹⁵

2.2 Soudní hierarchie a řízení

Sledované příběhy v sobě zahrnují převážně jedince, kteří spadali do poddanské skupiny obyvatel. Jakmile se takovýto člověk dopustil jakéhokoliv porušení normy nad rámec své rodiny, stalo se to předmětem zájmu městského a vrchnostenského soudnictví.⁹⁶ Poddanská vrstva obyvatelstva podléhala totiž vrchnostenským soudům či soudní pravomoci vlastníka panství – v tomto případě Ditrichštejnům⁹⁷ – a řešily se u nich jak záležitosti civilní, tak i trestní agendy.⁹⁸

Vrchnostenské soudy, které fungovaly až do roku 1848, byly podle historičky Marie Marečkové poměrně problematické, často totiž docházelo ke svévolným postupům či nadměrnému užívání hrdelního práva.⁹⁹ Bylo ale pravidlem, že všechny rozsudky smrti soudů vrchnostenských musely být potvrzeny soudem apelačním.¹⁰⁰ Ten pro mnou zkoumanou oblast sídlil od roku 1753 v Brně.¹⁰¹ Zmiňované tvrzení je však v rozporu s tím, co se podle pramenů odehrávalo na panství Židlochovice. Z celkem 20 zaznamenaných případů totiž došlo k vykonání trestu smrti jen ve čtyřech soudních řízeních (u celkem pěti jedinců), což naznačuje spíše mírnější chování vrchnostenských soudů.¹⁰²

Mezi nejčastější problémy, které se před vrchnostenským soudem řešily, patřily spory mezi poddanými, krádeže či urážky na cti,¹⁰³ přičemž právě krádeže představují základnu pro tuto práci. Ve zkoumaném fondu jsem v rámci let 1757–1780 narazila na celkem 20 případů

⁹³ VELKOVÁ, A.: *Proměny v aplikaci rozsudků trestu smrti*, s. 53–73.

⁹⁴ MAREČKOVÁ, M.: *Právní a ústavní dějiny*, s. 58.

⁹⁵ VELKOVÁ, A.: *Proměny v aplikaci rozsudků*, s. 53–73.

⁹⁶ BŮŽEK, V.: *Společnost Českých zemí*, s. 570.

⁹⁷ V letech 1743–1749 se jednalo o hraběte Leopolda z rodu Ditrichštejnů, v letech 1749–1782 o knížete Karla z rodu Ditrichštejnů a od roku 1782 o hraběte Jana Karla z Ditrichštejn-Proskau. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 239.

⁹⁸ ADAMOVÁ, K. a kol.: *Právo*, s. 209.

⁹⁹ Tamtéž. Srov. MAREČKOVÁ, M.: *Právní a ústavní dějiny*, s. 58.

¹⁰⁰ ADAMOVÁ, Karolína a kol.: *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1939*. Praha 2005, s. 52.

¹⁰¹ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v Českých zemích*, s. 106.

¹⁰² Srov. viz VELKOVÁ, A.: *Proměny v aplikaci rozsudků trestu smrti*, s. 50.

¹⁰³ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 50. Srov. BOROVSÝ, Tomáš: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010.

soudních řízení týkajících se krádeží a jen osm vražd, což koresponduje s trendem 18. století, kdy velice často docházelo spíše ke škodě materiální než té na životě obyvatel.¹⁰⁴

Soudní řízení s poddanými začínalo obesláním obžalovaného, který se měl k soudu dostavit co nejdříve – čekalo na něj veřejné jednání, které zprvu bylo většinou v ústním provedení, ale s postupující byrokratizací docházelo k prosazování forem písemných.¹⁰⁵ Člověk, proti němuž bylo vedeno řízení, byl zprvu uveden do tzv. zajišťovací vazby,¹⁰⁶ během které jej čekal výslech, na jehož základě byla sestavena oficiální žaloba.¹⁰⁷ Výsledky často probíhaly tzv. responsoriální formou, tj. otázky a odpovědi.¹⁰⁸ Je důležité zmínit, že se nacházíme v období, kdy se prosazovalo pravidlo následující: „*teprve při mučení provinilec vyzná okolnosti svého činu bez zbytku.*“¹⁰⁹ Tortura byla nedílnou součástí výslechů v průběhu 18. století, a to i přes výše zmiňovaný pozitivní vývoj vedoucí k jejímu úplnému zrušení.

Při výslechu obžalovaného byl přítomen písař, který vše pečlivě zapisoval a nám se tak ať už ve smolných knihách či ve výslechových protokolech dochovala do dnešní doby bohatá pramenná základna.¹¹⁰ Jak však ve své publikaci upozorňuje historik Pavel Himl, při zkoumání tohoto typu pramene musíme brát v potaz mimo jiné i možné zkreslení předávaných informací osobností písaře.¹¹¹

Do oblasti soudní hierarchie je na místě zařadit také problematiku hrdelních soudů a jejich četnosti jak na území celé monarchie, tak především v Brněnském kraji, pod který spadalo i zkoumané panství Židlochovice. V průběhu celého 18. století docházelo k postupnému omezování hrdelního práva u jednotlivých soudů, což započal svým reskriptem již Karel VI. v roce 1729.¹¹² Po jeho vydání v Brněnském kraji existovalo celkem 62 hrdelních soudů.¹¹³ Za vlády Marie Terezie pak ale došlo k dalšímu a mnohem zásadnějším omezení, kdy na území českých zemí došlo ke zrušení celkem 200 hrdelních soudů a právo udělení trestu smrti pak mělo zůstat převážně jen královským městům.¹¹⁴ Skutečnost však byla jiná. Co se

¹⁰⁴ FOUCALT, M.: *Dohlížet a trestat*, s. 122.

¹⁰⁵ MAREČKOVÁ, M.: *Právní a ústavní dějiny*, s. 59. Srov. ČECHURA, J.: *Kriminalita a každodennost*, s. 92.

¹⁰⁶ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 53.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ FRANCEK, J. – ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví Českých zemí*, s. 39.

¹⁰⁹ FRANCEK, J.: *Zločin a trest v českých dějinách*, s. 44.

¹¹⁰ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 56.

¹¹¹ HIML, P.: *Myšlení poddaných*, s. 153–194.

¹¹² FRANCEK, J. – ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví Českých zemí*, s. 25.

¹¹³ Tamtéž, s. 26.

¹¹⁴ ADAMOVIČ, K. a kol.: *Velké dějiny, Právo*, s. 209.

týče zmiňovaného Brněnského kraje, kromě Brna samotného hrdelní právo stále měla města Mikulov, Hustopeče, Vyškov a Žďár.¹¹⁵

2.3 Trestání obviněných aneb odlišnost teorie a praxe

Významnou součástí mého výzkumu představuje také popis aplikace normy na konkrétní kriminální případy a jak se ve skutečnosti naplňovala. Ještě před rozebíráním krádeží na Židlochovicku v kontextu jednotlivých zákoníků bych se v této podkapitole ráda obecně věnovala této zajímavé problematice. V pramenech totiž vůbec není neobvyklé nenaplnění předepsané normy při vydávání rozsudků. Pokud se zaměřím konkrétně na krádeže, trestem za ně bylo nejčastěji oběšení,¹¹⁶ ke kterému ale nedocházelo tak často, jak by se mohlo zdát. Jak již bylo uvedeno výše, k vykonání trestu smrti oběšením ve zkoumaném období došlo pouze u pěti jedinců. Zcela na místě je však otázka, co tuto skutečnost mohlo ovlivnit.

V 18. století dochází k rozvoji osvíceneckých myšlenek a v monarchii působilo ať už přímo či prostřednictvím svých textů hned několik osobností, které se zasloužily o kritiku přílišné krutosti zastaralých trestních zákoníků. Osvícenská kritika útočila hlavně na barbarské tresty jako přežitek staré doby, nerovné postavení před zákonem, který často nešlo jednoznačně vyložit, presumpci viny, torturu a používání trestu jako msty.¹¹⁷ Jedním z těch, jejichž kritika byla obzvlášť hlasitá, byl bezesporu Cesare Beccaria, který ve svém spisu *Dei delitti e delle pene* usiloval o ústup od zastrašující spravedlnosti k takové, která by dbala především na prevenci kriminálního jednání.¹¹⁸ Spis tohoto milánského autora byl roku 1765 přeložen do němčiny Josefem Ignáce Bučkem.¹¹⁹ Beccariem byl silně ovlivněn i Josef von Sonnenfels, což se mimo jiné výrazně projevilo v časopise *Der Mann ohne Vorurtheil*, kde ostře vystupoval proti mučení a trestu smrti.¹²⁰

Soudní praxe v 18. století však pomalu reagovala na všechnu výše popsanou kritiku. Velice často totiž docházelo ke zmírňování původních rozsudků, při kterých došlo k využití hrdelního práva, na rozsudky mírnější.¹²¹ Tak například jen v letech 1778–1780 bylo v habsburské monarchii změněno více než 80 % trestů smrti na tresty jiné, jako například

¹¹⁵ FRANCEK, J. – ŠIMEK, T: *Hrdelní soudnictví Českých zemí*, s. 27.

¹¹⁶ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 66.

¹¹⁷ BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1740–1792*, s. 274.

¹¹⁸ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v českých zemích*, s. 112.

¹¹⁹ BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1740–1792*, s. 276.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ VELKOVÁ, A.: *Proměny v aplikaci rozsudků trestu smrti*, s. 53–73.

pevnostní práce či pokuty.¹²² Tato tvrzení opět potvrzují i data z panství Židlochovice, kde byl ve zkoumaném období rozsudek smrti vyneseno z dvaceti případů třináctkrát, avšak devětkrát byl zmírněn.

Zde se nabízí otázka, zda by i v těch nejmenších panstvích lidé vykonávající spravedlnost skutečně byli ovlivněni výše uvedenými spisy a myšlenkami dnes známých osvícenců. Odpověď na ni ve své práci nabízí Pavel Matlas,¹²³ podle něhož často docházelo k proti-normativním postupům z velice praktických důvodů, a to z obavy o ekonomické důsledky trestů, ztráty na rustikálním hospodářství či možných dopadech na rodinu, což mohlo souviset i s milosrdenstvím obsaženým v křesťanské nauce. Na poslední zmiňovaný faktor upozornil ve své práci již historik W. Schild,¹²⁴ který se zabýval dopady milosrdenství na soudní praxi. Osvícenská kritika a obeznámenost s ní tedy alespoň v počátcích jakési humanizace trestního práva nehrála pravděpodobně příliš velkou roli. Faktem však zůstává, že zmírňování trestů bylo v průběhu 18. století čím dál častější. Jedná se o jev, jehož potvrzení se mi podařilo objevit i v případech krádeží na panství Židlochovice, které budou rozebrány v následujících kapitolách.

¹²² Tamtéž.

¹²³ MATLAS, P.: *Dvojím metrem*, s. 291–313.

¹²⁴ FRANCEK, J. – ŠIMEK, T: *Hrdelní soudnictví Českých zemí*, s. 42.

3. Majetková kriminalita na židlochovickém panství

V již zmiňované studii historika Pavla Himla je vyslovena teze, že se život venkovského obyvatele pohyboval na pomezí mezi normou a kriminalitou.¹²⁵ Velice často docházelo k drobným či větším pranicím, cizoložství a konečně i ke krádežím samotným.¹²⁶ Jak již bylo uvedeno, v 18. století došlo k tomu, že zejména na venkově právě majetková kriminalita převažovala nad všemi ostatními druhy chování proti normám,¹²⁷ což potvrzují i číselné údaje ze židlochovického panství.

V celkem 20 zkoumaných záznamech soudních řízení, které se týkaly krádeží, lze nalézt hned několik zajímavých a opakujících se vzorců či fenoménů. Ty budou z různých úhlů rozebrány na následujících řádcích s cílem předložit co nejdetailnější zřehlednění majetkové kriminality v této oblasti. Počet krádeží v průběhu let 1757–1782 však nebyl rovnoměrně rozložen, v některých letech silně narůstal, a tak bude součástí této kapitoly také zohlednění různých vnějších okolností, které na tuto skutečnost mohly mít vliv.

Ještě předtím je však třeba si přesně vymezit pojem krádež či přesněji řečeno objasnit, jak byla krádež definována v 18. století, k čemuž se dá přiblížit zkoumáním tehdejších právních norem. Josephina i Theresiana rozlišovaly celkem devět skupin kriminálních činů, za které hrozil trest smrti, a to podle závažnosti v následujícím pořadí: 1. proti Bohu, 2. proti panovníkovi a státu, 3. proti vrchnostenským právům, 4. proti dobré správě, 5. proti dobrým mravům a cudnosti, 6. proti životu a tělu, 7. proti jmění, majetku a právům, 8. proti cti a dobré pověsti, 9. proti řádu a pořádku.¹²⁸ Podle této striktní hierarchie je tedy možné si odvodit, že ačkoliv krádež patřila mezi ty zločiny, za které hrozil kardinální trest, v přičce závažnosti se řadila na poslední místa.

Chápána byla jako skutek, během něhož došlo k odcizení peněz, potravin, šatstva, předmětů denní potřeby, náradí či hospodářských zvířat jedním či více zloději.¹²⁹ Rozlišovalo se také mezi vnímáním pojmu krádež a loupež, kdy druhý jmenovaný přečin zahrnoval veřejnost a určitou míru násilí.¹³⁰ Specifickou skupinu zločinů proti majetku pak představuje

¹²⁵ HIML, P.: *Myšlení venkovských poddaných*, s. 154.

¹²⁶ ČECHURA, J.: *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, s. 96.

¹²⁷ FOUCAULT, M.: *Dohlížet a trestat*, s. 122. Srov. BŮŽEK, V. a kol.: *Společnost v českých zemích*, s. 576.

¹²⁸ TINKOVÁ, D.: *Kde začíná a končí okraj?*, s. 579. Srov. VELKOVÁ, A.: *Proměny v aplikaci rozsudků trestu smrti*, s. 47.

¹²⁹ BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 190–216.

¹³⁰ BŮŽEK, V. a kol.: *Společnost v Českých zemích*, s. 577.

i mincovní podvod, který se na panství Židlochovice ve vybraném období odehrál pouze jednou. Člověk, který se rozhodl zločin proti majetku vykonat, a tím překročit společenskou i právní normu, se pak automaticky řadil mezi lidi na samém okraji společnosti, který ve své studii blíže definuje historička Daniela Tinková.¹³¹

3.1 V číslech

Na tomto místě je vhodné uvést přesný počet krádeží, ke kterým ve zkoumaném období došlo. Prameny pro tuto práci představují záznamy o proběhlých soudních řízeních a je třeba zdůraznit, že jeden soudní záznam se nerovná jedné krádeži. Jak bude blíže na následujících řádcích popsáno, jedinci byli až na výjimky většinou souzeni zpětně za více zločinů v delším časovém období, přičemž počet jejich trestných aktivit je málokdy blíže konkretizován. V této práci se navíc vyskytují pouze ty případy, které se před soud dostaly. Nahlášen byl jistě jen zlomek všech skutečně spáchaných zločinů a historicky hodnotit či analyzovat můžeme pouze ty, o kterých proběhlo soudní řízení.¹³² Uvést tedy jakékoliv konkrétní číslo shrnující počet zkoumaných krádeží by bylo nepřesné a zavádějící.

K jakémusi „statistickému“ přiblížení majetkové kriminality na panství Židlochovice jsem se rozhodla přistoupit především věnováním se aktérům, kteří se vykonáním krádeže či loupeže rozhodli překročit tehdy platné normy. Tím se dostali před soud a zanechali po sobě hmatatelnou stopu v pramenech. Obecné poznání těchto jedinců je možné na základě popisů, které se nám do dnešní doby dochovaly díky informacím vzdělané vrstvy.¹³³ Zloději a lupiči se povětšinou stávali nezaměstnaní čeledíni, zběhlí vojáci, tuláci nebo žebráci – zkrátka lidé, které definovala jistá nespolehlivost, ekonomická závislost a jejich pohyb na samém okraji společnosti.¹³⁴ Na panství Židlochovice byl vzorek zlodějů velmi pestrý. Pokud bych měla jmenovat ty s největší frekvencí, jednalo se hlavně o žebráky, tuláky, utečence z jiných panství či kramáře. Pouze v jediném případě se jednalo o zběhlé vojáky, a to o Jana Schwarze, zběha Baaden-baadenského pluku, a Antonína Machovského, zběha Geißrükova pluku, kteří v letech 1761–1762 společně kradli především šatstvo, len a ovce.¹³⁵

Ačkoliv soudních řízení proběhlo ve vybraném časovém období přesně na dvě desítky, aktérů v jednotlivých případech bylo mnohem více. Tato skutečnost je způsobena tím, že pouze

¹³¹ TINKOVÁ, D.: *Kde začíná a končí okraj?*, s. 569–599.

¹³² van DÜLMEN, R.: *Kultura a každodenní život. II.*, s. 239.

¹³³ BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 191.

¹³⁴ Tamtéž, s. 190.

¹³⁵ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 46, inv. č. 119.

ve čtyřech případech se jednalo o krádež vykonanou jedním člověkem, v ostatních 16 šlo o tzv. skupinový či organizovaný zločin.¹³⁶ U tohoto typu krádeží či loupeží je problematické zejména určování spoluviny,¹³⁷ přísně stíháni totiž byli i překupníci kradených věcí současně s těmi jedinci, kteří zlodějům poskytli přístřeší.¹³⁸ Ne vždy se však povedlo chytit aktéry přímo při činu a ani zpětně se nepovedlo přijít na všechny, kdo se podíleli na vykonání určitého deliktu.¹³⁹ Z uvedeného počtu 16 případů, na kterých se podílelo dva a více jedinců, se pouze v šesti případech povedlo chytit všechny zúčastněné a nějakým způsobem je potrestat. Zde určitou roli přirozeně mohla hrát sociální kontrola, o které již bylo pojednáno výše. Vsi a poddanská městečka tvořily uzavřené skupiny, kde se lidé často vzájemně znali, a tak každý podezřelý nebo cizí člověk podléhal silné podezřívavosti vesničanů.¹⁴⁰ Od konce 17. století se navíc místní správy snažily o vydávání zatykačů, udělování odměn za informace, aby se lidi překračující právní normy dařilo chytit, potrestat a mít tak co nejvíce pod kontrolou problematiku krádeží obecně.¹⁴¹

Dalším poměrně zajímavým aspektem krádeží, ke kterým došlo na panství Židlochovice, je problematika rodin zapojených do zločinné činnosti. V letech 1757–1782 se jednalo celkem o pět případů z dvaceti, ve kterých došlo ke společnému zapojení členů rodiny do kriminálních aktivit. Poměrně aktivní byla například činnost bratrů Tomáše a Matese Procházkových z Blučiny, kteří v roce 1764 a následně pak v letech 1774–1775 opakovaně kradli peníze a šatstvo ve Velkých Němčicích, Nosislavi a dalších vsích brněnského kraje.¹⁴² Celkem dvakrát se v různých případech objevují švagři, a to nejprve roku 1757 při krádežích Františka Kleina z Nosislavi a Františka Nováka z Unkovic,¹⁴³ následně pak o osm let později, kdy na panství kradli švagrové Jakub Pavlík a František Vlaha z Přísnotic.¹⁴⁴

V letech 1758–1762 došlo na panství Židlochovice ke skupinovému padělání peněz, kterého se dopustila skupina celkem devíti lidí. Jejich „vedoucího“ představoval handlíř Jakub Zach společně se svou dcerou a manželkou.¹⁴⁵ V tomto případě se poprvé objevuje další z fenoménů majetkové kriminality na panství Židlochovice, a to spolupráce manželů. Ta se na

¹³⁶ FRANCEK, J.: *Dějiny loupežnictva*, s. 37.

¹³⁷ BŮŽEK, V. a kol.: *Společnost českých zemí*, s. 577.

¹³⁸ FRANCEK, J.: *Dějiny loupežnictva*, s. 42.

¹³⁹ van DÜLMEN, R.: *Divadlo hrůzy*, s. 12.

¹⁴⁰ BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1683–1740*, s. 385.

¹⁴¹ van DÜLMEN, R.: *Kultura a každodenní život II.*, s. 243.

¹⁴² MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 94, inv. č. 1628. Srov. MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 49, inv. č. 226.

¹⁴³ Tamtéž, kart. 42, inv. č. 17.

¹⁴⁴ Tamtéž, kart. 47, inv. č. 148.

¹⁴⁵ Tamtéž, kart. 71, inv. č. 864.

Židlochovicku objevila ještě jednou na konci 70. let v případě skupiny zlodějů tvořené Jiřím Vejměrou a Janem Bedřichem z Nikolčic, ke kterým se připojili Matouš Hanák z Velkých Němčic spolu se svou družkou Magdalenou. Problematice zapojení manželek do trestných aktivit jejich manželů se ve své publikaci stručně věnuje Jindřich Francek. Upozorňuje zejména na výpovědi žen, ve kterých je často uvedeno, že byly svými muži donuceny a neměly na výběr.¹⁴⁶ Další poznatek o partnerech ve zločinu přinesl Jaroslav Dibelka. Ve své publikaci zdůraznil, že jejich důvodem k podílení se na majetkové kriminalitě byla i vidina možného bohatství.¹⁴⁷ Výpovědi manželek z panství Židlochovice se bohužel nedochovaly, a tak otázka jejich motivací k zapojení se do kriminálních aktivit zůstane nezodpovězena.

S problematikou manželek podílejících se na kriminální aktivitě souvisí i další a zároveň poslední výrazný aspekt objevující se ve zkoumaných pramenech. Jeho následný rozbor dopomůže k uzavření obecného a převážně číselného zřehlednění krádeží na panství Židlochovice. Jedná se o problematiku četnosti výskytu ženských postav v jednotlivých případech. Jak ve své monografii uvedla historička Michaela Hrubá, obecně byl podíl žen na kriminalitě značný a výrazné zastoupení měly právě v přečinech proti majetku, ať už se jednalo o krádeže či mincovní podvody.¹⁴⁸ Údaje týkající se židlochovického panství tomuto tvrzení odpovídají, neboť celkem v sedmi případech ze 20 se mezi viníky objevily ženy, což představuje 35 % dochovaných záznamů. V naprosté většině se jednalo o nevýrazné společnice. Pouze v jednom případě zde žena vystupovala jako hlavní a zároveň jediná postava. Jednalo se o sedmnáctiletou Eleonoru Havelkou z Žabčic, která sloužila u purkmistra, od něž nedostávala mzdu, a tak jej postupně okradla o 15 zlatých.¹⁴⁹

3.2 Recidivisté na panství Židlochovice

Významnou součástí popisu majetkové kriminality na panství Židlochovice představuje fenomén opakujících se jedinců, kteří se ve vybraném období dopustili hned několika zločinů za sebou. Tato skutečnost s sebou přináší řadu dílčích témat týkajících se možných sociálních kontaktů mezi nimi, jejich prostorové mobility a postavení ve společnosti. Předně se však nabízí otázka, jak se mohl z člověka jednou již souzeného stát recidivista, tedy jedinec, který se vědomého překročení právní normy dopouštěl opakovaně.

¹⁴⁶ FRANCEK, J.: *Dějiny loupežnictva*, s. 40.

¹⁴⁷ DIBELKA, J.: *Příběh Johany Peřkové*, s. 328.

¹⁴⁸ HRUBÁ, Michaela: *Zvonění na sv. Alžbětu*. Praha 2011, s. 167. Srov. FRANCEK, J.: *Dějiny loupežnictva*, s. 56.

¹⁴⁹ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 84, inv. č. 1283.

Odpověď je možné nalézt v již výše naznačené problematice odlišnosti normy a praxe. Často totiž zloděj nebyl potrestán tak přísně, jak vyžadoval platný zákoník, a bylo mu dáno pouze „na pamětnou“, či byl vypovězen ze svého rodného panství.¹⁵⁰ I přesto byl tento člověk již navždy poskvřen na cti, která představovala jeden z nejvzácnějších majetků raně novověkého člověka.¹⁵¹ Její ztráta způsobovala nemožnost návratu se do normálního života, sociální vyloučení z obce a prakticky odstrčení na onen již několikrát zmiňovaný okraj společnosti.¹⁵² V mnoha případech se také jednalo o zatím nedopadené zloděje ze zmiňovaných organizovaných skupin, o kterých se vědělo díky soudním řízením s těmi, které se před soud dostat povedlo. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že člověk v 18. století včleňoval svou existenci do rámce různých skupin,¹⁵³ a tak je přirozené, že i lidé poznamenaní předchozím vykonáním krádeže, uvězněním či soudním procesem vytvářeli téměř svébytná společenství. V nich mezi sebou komunikovali prostřednictvím typického jazyku či oděvu, čímž se dostali do nekonečného kruhu různých kriminálních aktivit, které se pro ně staly životním stylem.¹⁵⁴

Těchto recidivistů jsem na panství Židlochovice objevila jen v letech 1757–1782 celkem šest. Jednalo se o Floriána Karáska, který na panství i mimo něj kradl od roku 1762 do roku 1766, kdy byl postaven před soud.¹⁵⁵ První zmínka o něm pochází ze soudního řízení s Janem Bukačem z Bedřichovic, které proběhlo roku 1765 v Brně.¹⁵⁶ Během jednání se přišlo na Bukačovu spolupráci hned s několika dalšími lidmi, mezi kterými byl mimo jiné právě Florián Karásek (Karas),¹⁵⁷ o kterém se podle svých slov doslechl v Brně.¹⁵⁸ Soudní proces s Janem Bukačem byl pro soudní správu židlochovického panství velice přínosný, protože je svým svědectvím přivedl ještě k dalšímu z šesti recidivistů, když uvedl, že: „*Celkem 2 roky kradl s Hulvátém.*“¹⁵⁹ Jednalo se o asi třicetiletého Jiřího Dřímala z Cvrčovic alias Hulváta, který zlodějskou činnost vykonával po téměř 13 let a jeho jméno je ve zkoumaných záznamech o krádežích zmíněno celkem pětkrát, než se jej povedlo v roce 1766 dostat před soud. Pravděpodobně pro svou skutečně dlouhodobou činnost si v záznamech vysloužil označení

¹⁵⁰ van DÜLMEN, R.: *Kultura a každodenní život v raném novověku. II*, s. 239.

¹⁵¹ van DÜLMEN, R.: *Bezectní lidé*, s. 23–24.

¹⁵² Tamtéž, s. 61.

¹⁵³ BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 30.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 194–195.

¹⁵⁵ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 47, inv. č. 149.

¹⁵⁶ Tamtéž, kart. 49, inv. č. 213.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Přeloženo z: „*Er hat in Brünn über Karas (...) gehör(e)t.*“ MZA Brno, fond C, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 49, inv. č. 213, fol. 3.

¹⁵⁹ Přeloženo z: „*(Er hat) mit Hulvat 2 Jahren gestohlen.*“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 49, inv. č. 213, fol. 14.

„arcilupič“.¹⁶⁰ Podobně aktivní jako Jiří Dřímál byl Jan Jiří Wagner původem z Vídně, který se až do soudu proběhlého taktéž v roce 1766 v pramenech objevil celkem třikrát.¹⁶¹ Zbylí tři recidivisté se v soudních záznamech vyskytují vždy dvakrát. Byli jimi již zmiňovaní bratři Tomáš a Mates Procházkovi, a to v letech 1764 a 1773,¹⁶² a Jakub Kolář z Lažan, jehož jméno u soudu padlo v letech 1763 a 1767.¹⁶³

Lidé, kteří si ve světě kriminality vytvářeli svou subkulturu, se mezi sebou povětšinou znali a scházeli se na typických místech, jakým byly kromě krčem i vinice tolik typické pro Brněnský kraj.¹⁶⁴ Jen na panství Židlochovice jich bylo v té době zhruba deset.¹⁶⁵ Scházení se a vzájemné povědomí o sobě se mezi jednotlivými zloději dá zkoumat právě na základě jednotlivých zmínek v pramenech. Z těch vyplývá, že konkrétně Florián Karásek s Jiřím Dřímalem se společně v soudních záznamech objevili celkem třikrát. Nejprve během výše uvedeného procesu s Janem Bukačem z roku 1765, se kterým od roku 1762 kradli obilí, ovce a plátna na různých místech.¹⁶⁶ Následně pak v roce 1766, kdy byl s každým z nich jednotlivě veden soud a byli tázáni na své společníky při krádežích.¹⁶⁷ Další vzájemný kontakt, který se povedlo potvrdit, proběhl mezi Jiřím Dřímalem a Janem Jiřím Wagnerem. Když byl totiž druhý jmenovaný v roce 1766 souzen, uvedl nespočet jmen dalších zlodějů, se kterými během dvaceti let občas spolupracoval. Jedno z nich patřilo právě Janu Dřímalovi.

Kromě sociálních kontaktů, které si recidivisté během několika let svých kriminálních aktivit utvářely, je zajímavé sledovat také jejich prostorovou mobilitu, která vůbec nebyla omezená čistě jen na území židlochovického panství. Naopak, zloději velice často ze svých domovských panství zbíhali.¹⁶⁸ Jaroslav Dibelka uvedl, že pro recidivisty byla při výkonu trestných činností nespornou výhodou znalost prostředí, ve kterém se rozhodli svou činnost vykonávat.¹⁶⁹ Co se týče recidivistů tohoto panství konkrétně, tak pouze dva z nich byli místní, a to Tomáš a Mates Procházkovi z Medlova a z Blučiny. Zbylí pak pocházeli z různých panství, přičemž nejdále tomu židlochovickému měl své rodné místo Jan Jiří Wagner pocházející

¹⁶⁰ Tamtéž, kart. 87, inv. č. 1348, fol. 2.

¹⁶¹ Tamtéž, kart. 59, inv. č. 574.

¹⁶² Tamtéž, kart. 49, inv. č. 226 a kart. 94, inv. č. 1628.

¹⁶³ Tamtéž, kart. 75, inv. č. 980 a kart. 67, inv. č. 1035.

¹⁶⁴ BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 200–202. Srov. FRANCEK, J.: *Dějiny loupežnictva*, s. 37.

¹⁶⁵ VOLDÁN, V.: *Velkostatek Židlochovice*, s. 3.

¹⁶⁶ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 49, inv. č. 213.

¹⁶⁷ Tamtéž, kart. 87, inv. č. 1384.

¹⁶⁸ ŠINDELÁŘ, Bedřich: *K otázce zběhlých poddaných u nás. Přehled opatření proti poddanským zběhlům od 13.–18. století*. Časopis společnosti přátel starožitností českých, 57, 1949, č. 1, s. 216.

¹⁶⁹ DIBELKA, J.: *Příběh Johany Peřkové*, s. 317.

z Vídně. Jeho prostorová mobilita stojí za rozsáhlejší zmínku. Během dvaceti let se totiž pohyboval směrem z Rakouska do Brna, přičemž po cestě kradl na celkem 53 místech, např. v Mikulově, Horních a Dolních Věstonicích či v Pohořelicích.¹⁷⁰ Poslední jmenovaná usedlost představovala jediné místo nacházející se na území židlochovického panství, které Jan Jiří Wagner navštívil. Nalezl zde přístřeší u Jakuba Zacha, který byl již v předchozí kapitole představen v souvislosti s paděláním peněz,¹⁷¹ což je dalším potvrzením vzájemného setkávání lidí pohybujících se za právní normou tehdejší společnosti a současně jeden z možných způsobů, jak se tito tuláci orientovali na cizích panstvích – seznámením se s tamními zločinci.

Pro geografický pohyb recidivistů byla příznačná také jistá opatrnost na cestách, a to jak kvůli sociální kontrole v jednotlivých vsích, tak i vydávaným zatykačům či kvůli existenci patentu proti loupežníkům (1757), díky kterému byli i na Moravě zloději stíháni podle stanného práva.¹⁷² Pro případ chycení si vytvářeli různé obranné strategie, mezi které patřilo vytváření fiktivních příběhů a falešných jmen či přezdivek, které komplikovaly identifikaci jednotlivých zločinců.¹⁷³ Právě přezdívky se vyskytovaly i u některých zmiňovaných recidivistů židlochovického panství a odkazovaly na určitou charakteristickou vlastnost zloděje, ať už o povahovou či fyzickou. Jiří Dřímál z Cvrčovic měl například přezdívku *Hulvát*.¹⁷⁴ Janu Jiřímu Wagnerovi se přezdívalo *Velký Goliáš*, *Devítiprstý* a *Stutzfinger* (pahýl). Kromě toho měl také falešná jména, a to Jakub Steltzer, Rölly či Geberl.¹⁷⁵

3.3 Vnější vlivy

Třetí a poslední aspekt, jehož prostřednictvím bych ráda obecně přiblížila majetkovou kriminalitu na Židlochovicku, představuje otázka různých vnějších vlivů na počet krádeží. Jak již bylo zmíněno v první kapitole, pro pochopení jakékoliv problematiky týkající se dějin člověka a každodennosti je nesporně důležité vnímat a pochopit i historického jeviště, na kterém se život raně novověkého člověka odehrával. Nejinak je tomu i v oblasti dějin kriminality. Pochopením vnějších vlivů, které mohly některé jedince dohnat k překročení tehdy platných norem, je možné blíže poznat myšlení a jednání tehdejší společnosti.

Ačkoliv se předkládaná práce věnuje před statistickému období a je v ní operováno pouze s dochovanými záznamy, tj. s těmi, které se dostaly před soud, pro účely této části textu

¹⁷⁰ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 59, inv. č. 574.

¹⁷¹ Tamtéž, kart. 71, inv. č. 864.

¹⁷² FRANCEK, J.: *Dějiny loupežnictva*, s. 65.

¹⁷³ DIBELKA, J.: *Příběh Johany Peřkové*, s. 316–317.

¹⁷⁴ MZA Brno, fond C1, Tribunál – criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 87, inv. č. 1384.

¹⁷⁵ Tamtéž, kart. 59, inv. č. 574.

považují za příhodné vytvořit si časovou osu ohraničenou na jedné straně výchozím rokem 1757 a ukončenou rokem 1782.¹⁷⁶ Jak již bylo uvedeno, v průběhu těchto pětadvaceti let došlo k celkem 20 soudním procesům týkajících se krádeží. Opět je však třeba zdůraznit, že jedno soudní řízení neodpovídalo jedné krádeži. I přesto je však možné po rozložení proběhnutých řízení na této přibližné časové ose pozorovat jistou nerovnoměrnost. Je na ní totiž patrná určitá akcelerace v průběhu 60. let a ve druhé polovině 70. let. Právě možný vliv některých vnějších událostí nastíněných v kapitole o historickém kontextu představuje jednu ze zásadních badatelských otázek této práce.

Život člověka raného novověku na venkově se točil převážně kolem rytmu zemědělského roku, jehož zdárný průběh přímo ovlivňoval osud jednotlivých rodin.¹⁷⁷ Možné špatné počasí či škůdci představovaly velký zdroj každodenních obav tohoto obyvatelstva napříč celou monarchií.¹⁷⁸ Právě 18. století však bylo v těchto ohledech velmi nepříznivé a přineslo s sebou řadu neblahých okolností negativně ovlivňujících každodennost na moravském venkově. Podnebí se totiž v této době rapidně proměňovalo.¹⁷⁹ Léta 1763–1771 byla obzvláště vlhká, což způsobilo nadměrné zamokření zemědělské půdy a následný hladomor v letech 1770–1772. Hladomorem, který si v českých zemích vyžádal na 450 tisíc obětí, však období vlhka nekončilo – trvalo až do roku 1779.¹⁸⁰ Současně se jedná o dobu demografického růstu, který v kombinaci s nedostatkem úrodné půdy a potravin mohl mít katastrofální dopad na život celých oblastí,¹⁸¹ včetně židlochovického panství, které pěstovalo všechny druhy obilí.¹⁸² Jak je možné vidět z přiložené časové osy¹⁸³ znázorňující přibližnou četnost krádeží v jednotlivých letech zkoumaného období, v časech zavlhčené a neúrodné půdy, které s sebou kromě bídy materiální přinesly i tu duševní,¹⁸⁴ se podle dochovaných záznamů odehrál větší počet krádeží než v letech jiných.

Dalším z nejsilnějších faktorů ovlivňujících život venkovského poddaného byly válečné konflikty, jejichž výčet byl uveden ve druhé kapitole. Jejich negativní dopad byl nepopiratelný. Předně války zasahovaly do komunikací a obchodu, čímž znesnadňovaly mimo jiné zásobování

¹⁷⁶ Viz příloha č. 2.

¹⁷⁷ BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 183.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ BŮŽEK, V. a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 34.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 35–43. Srov. TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v českých zemích*, s. 165–180.

¹⁸¹ BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1683–1740*, s. 385.

¹⁸² VOLDÁN, V.: *Velkostatek Židlochovice*, s. 5.

¹⁸³ Viz příloha č. 2.

¹⁸⁴ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v českých zemích*, s. 172.

potravinami,¹⁸⁵ což společně s nepříznivým počasím jen prohlubovalo krizi v habsburských zemích. Velmi citelná byla tato problematika zejména v 60. letech ovlivněných negativními následky sedmileté války (1756–1763). Kromě hospodářské zátěže tohoto konfliktu je třeba zdůraznit také jeho dopad na zdraví a psychiku civilních obyvatel. Vlivem špatného zásobování potravinami byla velká část poddaných podvyživená, nemocná, a navíc přemožená stresem a strachem.¹⁸⁶ Toto období plné značných dopadů války opět ilustruje velký počet krádeží v 60. letech.

Oba tyto výše uvedené vnější vlivy na život venkovského obyvatele s sebou přináší pár společných proměnných. Kromě hospodářské a morální krize se totiž objevuje další významný fenomén ovlivňující kriminalitu, a to nárůst zběhlých vojáků, poddaných a s tím i zvyšující se počet žebráků či tuláků.¹⁸⁷ Tuto skutečnosti opět potvrzují prameny k majetkové kriminalitě na panství. V průběhu sedmileté války se zde totiž objevili dva vojáci-zběhové, Jan Schwarz a Antonín Machovský, o kterých již bylo pojednáno výše.

Z uvedených dat tedy vyplývá, že situace v hospodářské a politické sféře měla v letech 1757–1782 jistý vliv na vývoj majetkové kriminality v rámci židlochovického panství. Tyto aspekty jsem pro účel této práce vybrala právě pro jejich výraznost a možnost srovnání s prameny. Rozhodně se však nejedná o jediné faktory, které mohly křivku vývoje počtu krádeží měnit. Za další zkoumání by pak jistě stál vliv míry vzdělanosti u poddaných či role církve a jednotlivých farností.

¹⁸⁵ BLACK, J.: *Evropa osmnáctého století*, s. 35–37.

¹⁸⁶ BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Velké dějiny, 1740–1792*, s. 66.

¹⁸⁷ BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 186. Srov. DÜLMEN, R. van: *Kultura a každodenní život II.*, s. 231.

4. Trestání majetkové kriminality na panství Židlochovice

Jak již bylo uvedeno, v průběhu 18. století docházelo k postupné reformě trestního práva, což s sebou přinášelo určitý ústup od represivní a zstrašující spravedlnosti.¹⁸⁸ Docilovalo se toho především vydáváním nových zákoníků, jejichž vývoj byl nastíněn v části o právním kontextu. Pro tuto práci jsou pak klíčové zejména zákoníky Josepha a Theresiana. Na tomto místě je vhodné zopakovat, že ačkoliv oba tyto texty významně přispěly k unifikaci trestního práva v habsburské monarchii, jejich obsah nebyl příliš pokrokový. V Josefině kacířství stále ještě patřilo mezi ty nejhorší zločiny, kterých se člověk mohl dopustit, v obou zákonících nadále bylo zakotveno užívání tortury a trestem za krádež mělo být oběšení. Zákoníky tedy krádež řadily mezi hrdelní zločiny, avšak na panství Židlochovice došlo ve zkoumaném období k vynesení rozsudku trestu smrti oběšením pouze ve čtyřech soudních řízeních a oběšených jedinců bylo celkem pět.¹⁸⁹

Tato skutečnost mohla mimo jiné souviset i s tím, že do trestního práva v průběhu 18. století začaly postupně pronikat prvky humanizace, a to ještě dlouho předtím, než byly během osvícenských reforem plně legalizovány.¹⁹⁰ Docházelo tak k již výše zmíněnému fenoménu odlišnosti praxe od tehdy platné normy, bez jehož podrobnějšího rozboru by popis majetkové kriminality na panství Židlochovice nebyl úplný. Ruku v ruce jde s tímto tématem otázka toho, jakým způsobem docházelo k vydávání mírnějších rozsudků a jaké jiné tresty si tedy mohli usvědčení zloději „vysloužit“. Oběma těmto okruhům bude věnována pozornost na následujících řádcích.

4.1 Hrdelní tresty

Při zkoumání udělování mírnějších rozsudků za vykonání krádeže jsem se rozhodla postupovat z „opačného konce“ a zaměřit se nejprve na ty případy, kdy došlo k plnému dodržení norem a zloděj byl oběšen. Způsob vykonání trestu smrti byl vynášen společně s rozsudkem a jeho následné provedení mělo působit odstrašujícím dojmem na ostatní poddané.¹⁹¹ Odehrávalo se tedy za přítomnosti kata na veřejném prostranství.¹⁹² V letech 1757–1782 byl na

¹⁸⁸ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v českých zemích*, s. 113.

¹⁸⁹ Odlišnost v těchto číselných údajích je způsobena tím, že v jednom z těchto čtyř soudních řízení byl rozsudek vyhlášen pro dvě osoby. To souvisí s již výše uvedeným tvrzením, že jedno soudní řízení se nerovnálo jednomu zloději. MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno.

¹⁹⁰ van DÜLMEN, R.: *Kultura a každodenní život, II.*, s. 263. Srov. TINKOVÁ, D.: *Kde začíná a končí okraj?*, s. 594–595.

¹⁹¹ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 65. Srov. DÜLMEN, R. van: *Divadlo hrůzy*, s. 265.

¹⁹² PULTAROVÁ, M.: *V našem poniženém způsobu*, s. 58.

panství Židlochovice vyneseno rozsudek trestu smrti během celkem 13 soudních řízení ze 20. Jako znázornění způsobu jeho vyhlášení bude použit případ již zmiňovaného recidivisty Floriána Karáska souzeného v letech 1766–1767, který byl i přes žádost o milost nakonec popraven.¹⁹³ Po formálních záležitostech se v listině objevuje výčet jeho zločinů a konečně je „z *moci královského tribunálu*“¹⁹⁴ vyneseno rozsudek, v tomto případě „...*k trestu smrti oběšením od života k smrti.*“¹⁹⁵ Listina je ukončena latinskou formulí s datem a místem jejího vydání.¹⁹⁶

Jak však údaje ze židlochovického panství dokládají, samotné první vyhlášení hrdelního trestu rozhodně neznamenal definitivní smrt souzeného. Ve zkoumaných případech týkajících se majetkové kriminality v tomto prostoru totiž došlo k vykonání hrdelního práva pouze pětkrát. Z těchto pěti případů se celkem třikrát jednalo o dobu, kdy platil zákoník Josephina a dvakrát za Theresiany.

Nejprve se tak stalo v případě již zmiňovaného *arcilupiče* Jiřího Dřímala neboli Hulváta, který byl souzen v Brně a za všechny jeho krádeže mu byl u soudu v roce 1767 vyměřen trest smrti oběšením, a i přes Dřímalovu žádost o milost se tak nakonec skutečně stalo.¹⁹⁷ Dalším oběšeným byl opět recidivista, a to s Hulvátlem několikrát spolupracující Florián Karásek, který byl souzen v témže roce.¹⁹⁸ K dalšímu naplnění hrdelního práva došlo v případě bratrů Tomáše a Matese Procházkových, kteří byli popraveni v roce 1775.¹⁹⁹ Uvedený výčet odkrývá jeden z možných vzorců hrajících roli při udělování trestů smrti za krádež. Ve všech případech se totiž jednalo o recidivisty, kteří se krádeží dopouštěli opakovaně, někdy i v rámci desítek let, jak tomu bylo například u Jiřího Dřímala. Můžeme se tedy domnívat, že to společně se skutečností, zda byl jedinec již někdy předtím usvědčen z jakéhokoliv zločinu, rozhodovalo o tom, jestli nakonec došlo k popravě delikventa.²⁰⁰

Poněkud odlišně od ostatních případů, kdy došlo k vykonání trestu smrti, působí případ již zmiňovaného Jakuba Zacha původem z Rakouska. Během jeho vyšetřování, které se týkalo

¹⁹³ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia Brno, kart. 47.

¹⁹⁴ Přeloženo z: „... *von dem königlichen Tribunal*...“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia Brno, kart. 47, inv. č., fol. 19.

¹⁹⁵ Přeloženo z: „... *Todtes-Urthels mit dem Strang vom Leben zum Todt.*“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta, criminalia, publica, civilia Brno, kart. 47, inv. č., fol. 19.

¹⁹⁶ „*Decretum per Sacram Caesareo Regiam Majestatem in Supremo Justitiae Consilio Caesareo- Regio. Vienna. Die Septima Mensis Martii Anno Domini 1767.*“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta, criminalia, publica, civilia Brno, kart. 47, inv. č., fol. 19.

¹⁹⁷ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 87, inv. č. 1384.

¹⁹⁸ Tamtéž, kart. 47, inv. č. 149.

¹⁹⁹ Tamtéž, kart. 49, inv. č. 226.

²⁰⁰ van DÜLMEN, R.: *Kultura a každodenní život, II.*, s. 240.

mincovního podvodu, utekl. Po opětovném chycení byl proto souzen mnohem přísněji a udělen mu byl ve zkoumaných soudních záznamech ojedinělý trest, a to poprava stětím.²⁰¹ Ačkoliv se na panství Židlochovice tento způsob vykonání hrdelního práva objevil ve zkoumané době pouze jednou, obecně by se dalo říct, že byl hned po oběšení tím nejčastějším.²⁰²

Jak je tedy patrné, při rozhodování o tom, zdali byl zloděj skutečně popraven, hrála velkou roli existence jeho kriminálních aktivit v minulosti. Ve všech případech, kdy došlo k naplnění rozsudku trestu smrti se totiž jednalo o jedince již v minulosti hledané či souzené, zkrátka o ty, kteří se ze svých předchozích skutků nijak nepoučili a rozhodli se setrvat ve světě na okraji společnosti, čímž představovali možnou hrozbu pro lidi ve svém okolí.

4.2 Zmírňování rozsudků a jiné tresty

Reálná praxe na panství Židlochovice potvrzuje jednotlivá tvrzení některých historiků, že se norma málokdy dodržovala a docházelo k téměř pravidelnému udělování milostí.²⁰³ Vliv na to nepochybně měla humanizace pronikající do trestně právních okruhů a s tím související kritika barbarských způsobů při trestání delikventů v textech osvícenských myslitelů. Kromě těchto abstraktních důvodů to však mohlo být způsobeno i zcela hmatatelnými problémy, které trest smrti mohl způsobit. Těmi byly například negativní ekonomické důsledky či ztráty na rustikálním hospodářství.²⁰⁴

Jak již bylo řečeno výše, rozsudek smrti oběšením byl vyneset během třinácti soudních řízení ze dvaceti. Jedinců, kteří ale měli být oběšeni bylo mnohem více, neboť jak již bylo zdůrazněno, jedno soudní řízení se nerovnálo jednomu zloději. Zcela bez výjimky pokaždé došlo k tomu, že tito delikventi požádali o milost a jejich případ byl následně přešetřován apelačním soudem.²⁰⁵ Ten rozhodl, zda byl zloděj souzen spravedlivě a jaký bude jeho další osud. V naprosté většině případů došlo k tomu, že byl rozsudek zmírněn. Výjimku tvořily pouze jedinci, jejichž osudy byly přiblíženy výše. Tento vzorec vynesení hrdelního rozsudku a následného shovívavějšího trestu po žádosti o milost byl velice častý. Pro jeho detailnější znázornění bude použit případ Jana Axmanna, který v roce 1778 ukradl z důchodní pokladny ve Velkých Němčicích 275 zlatých, za což měl být následně oběšen.²⁰⁶

²⁰¹ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 71, inv. č. 864.

²⁰² BŮŽEK, V. a kol.: *Společnost českých zemí*, s. 572.

²⁰³ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v českých zemích*, s. 357.

²⁰⁴ MATLAS, P.: *Dvojím metrem*, s. 23.

²⁰⁵ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 50.

²⁰⁶ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 44, inv. č. 70.

„...*Johann Axmann* by měl být kvůli svému těžkému zločinu (...) odsouzen k provazu spolu s řetězem.“²⁰⁷ Takto zněl jeho původní rozsudek vynesený dne 12. července 1779, podle kterého měl být již za čtyři dny, tedy 16. července oběšen. Proti tomuto závěru soudu proběhnutého v Hustopečích, se ale následně odvolal a požádal o milost. Proběhlo tedy další šetření, jehož závěr byl shrnut v samostatné listině. Na jejích řádcích byl opět zopakován trestný čin, kterého se Jan Axmann dopustil. Objevuje se zde i znění jeho původního trestu a následné uvedení trestu nového, který vypadal takto: „...*šest let veřejných prací*.“²⁰⁸ Jako další srovnání může sloužit velice podobný osud Jana Vybírala z Židlochovic, kontrolora nápojové daně, který v roce 1782 ukradl 234 zlatých a 32 krejcarů. Za svůj zločin jej mělo čekat oběšení, ale po žádosti o milost si vysloužil pouze rok městských prací.²⁰⁹

Okolnosti, kterými se soudci před vyslovením zmírněného rozsudku zabývali, byly téměř totožné s těmi, o kterých uvažovali v případě potvrzení hrdelního trestu. Roli nepochybně hrála předchozí kriminální aktivita souzeného, která v případě Jana Axmanna i Jana Vybírala byla nulová. Dále se zaměřovali na přítomnost násilí při provedení činu či výši hodnoty kradených předmětů. Pokud s přihlédnutím k těmto měřítkům jedinec vyšel kladně, mohl se dočkat mírnějšího trestu, jakým byly například veřejné práce. Ty spolu s městskými a pevnostními pracemi představují jeden z nejčastějších trestů, které byly udělovány místo původního oběšení.²¹⁰ Tomu odpovídá i skutečnost, že ve všech devíti soudních záznamech ukládajících delikventům původně trest smrti oběšením představovaly po žádosti o milost nový způsob vykonání spravedlnosti vždy právě prospěšné práce. Doba jejich výkonu byla různá. Ve zkoumaných případech se pohybovala v rozmezí od tří měsíců až do šesti let a jejich časté užívání opět souvisí s postupnou humanizací trestního práva, která v těchto pracích spatřovalo určitou možnost převýchovy delikventů.²¹¹

Jak je však patrné z dříve uvedených číselných údajů, oběšení nebylo automaticky tím původním trestem ukládaným za krádež. Některé rozsudky byly již od počátku velice mírné, a tak ani nebylo třeba žádat o milost. Nejčastěji opět došlo k posílání zlodějí na městské či pevnostní práce. Tak například švagrové Jakub Pavlík a František Vlaha byli v roce 1765 souzeni za krádeže potravin a šatstva ve Velkých Němčicích.²¹² Podle Josephiny by trestem za

²⁰⁷ Přeloženo z: „*Johann Axmann wegen dieses seinen schweren Verbreichend zum Strang mit der Ketter vorurteilt werden sollte*.“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 44, inv. č. 70, fol. 6.

²⁰⁸ Přeloženo z: „*In via gratiae in eine 6Jährige Gemeinarbeit*.“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, pública, civilia, Brno, kart. 44, inv. č. 70, fol. 20.

²⁰⁹ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 64, inv. č. 755.

²¹⁰ Srov. FRANCEK, J. – ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví*, s. 15–20.; MATLAS, P.: *Dvojím metrem*, s. 22.

²¹¹ ADAMOVIČ, K. a kol.: *Velké dějiny, 1740–1792*, s. 273.

²¹² Tamtéž, kart. 47, inv. č. 148.

tento zločin mělo být automaticky oběšením, nicméně Pavlíkovi „bylo uděleno čtvrt roku veřejných prací“²¹³ a František Vlaha byl dokonce propuštěn s přísným napomenutím.²¹⁴ Zde se nabízí otázka, co vedlo k tak mírnému rozsudku, když v mnoha jiných podobných případech (viz osud Jana Axmanna či Jana Vybírala) byl prvně vysloven trest smrti oběšením. Jedná se však o poměrně častou skutečnost v soudní praxi raného novověku – i v identických zločinech soud postupoval jinak, někdy téměř diametrálně.²¹⁵ Konečné znění některých rozsudků zkrátka mohlo být ovlivněno mnoha polehčujícími okolnostmi, kterými byla například krádež z hladu, dosavadní trestní bezúhonnost jedince, absence násilí a podobně.²¹⁶ V některých případech by se možná dalo polemizovat i o osobních sympatiích či antipatiích,²¹⁷ které však ve zkoumaných pramenech nelze odhalit.

Ačkoliv v průběhu 18. století docházelo k jisté humanizaci trestního práva, v obou zmiňovaných zákonících byly stále společně s torturou povoleny cejchování či tělesné tresty.²¹⁸ V případech týkajících se panství Židlochovice se pouze jednou objevila podobná forma výkonu spravedlnosti na těle obžalovaného, a to v podobě 25 ran karabáčem. Ty si vysloužil Jan Bedřich patřící do skupinky zlodějů, která v roce 1778 ukradla ovčí vlnu ve Velkých Němčicích.²¹⁹ Trest na těle v podobě rány karabáčem si můžeme představit jako něco, co skrze bolest nepůsobilo jen na tělo obžalovaného, ale také na jeho myšlení a vůli.²²⁰

Do stejného uskupení delikventů se řadila i Magdalena, manželka Matouše Hanáka, o kterém byla zmínka ve třetí kapitole této práce. Během soudního řízení Matouš Hanák utekl, o čemž Magdalena „*vůbec nic nevěděla*.“²²¹ a tak nakonec byla propuštěna. Toto navrácení jedince zpět na svobodu bez jakéhokoli potrestání představuje další způsob, jakým bylo se zloději nakládáno. Podobná situace se objevila ještě jednou, a to v případě žebráka Ondřeje Lentze, který spolupracoval s Jakubem Zachem při padělání peněz, nakonec byl však propuštěn a odeslán do svého rodiště v Božicích.²²² Vliv na to mohla mít opět celá řada různých skutečností, které se ale poměrně obtížně dokazují. Nicméně propuštění bylo na místě v případě

²¹³ Přeloženo z: „(Er wurde) zu einem Vierteljahr Gemeinarbeit verurteilt.“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 47, inv. č. 148, nefoliováno.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ PÁNEK, J.: *Hrdelní soudnictví*, s. 42. Srov. ČECHURA, J.: *Kriminalita a každodennost*, s. 269.

²¹⁶ van DÜLMEN, R.: *Kultura a každodenní život, II.*, s. 240. Srov. DIBELKA, J.: *Příběh Johany Peřkové*, s. 329–330.

²¹⁷ PÁNEK, J.: *Hrdelní soudnictví*, s. 41.

²¹⁸ TINKOVÁ, D.: *Osvícenství v českých zemích*, s. 362.

²¹⁹ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 44, inv. č. 66.

²²⁰ FOUCAULT, M.: *Dohlížet a trestat*, s. 49.

²²¹ Tamtéž, kart. 44, inv. č. 66, fol. 5.

²²² Tamtéž, kart. 71, inv. č. 864.

nedostatku důkazů, k čemuž mohlo dojít například i tehdy, když se jedinec nepřiznal na mučení.²²³ Nemožnost prokázat jakýkoliv trestný čin postavila soud do problematické situace v případě případu jednoho ze zmiňovaných recidivistů. Stalo se tak roku 1766 v případě Jana Jiřího Wagnera alias Velkého Goliáše. Jeho trestu bude věnováno více prostoru, neboť představuje další a poslední samostatný druh způsobu výkonu spravedlnosti – použití káznice.

Jak již bylo zmíněno, vězení se používalo spíše k prvotnímu zadržení pachatelů před tím, než budou moct být postaveni před soud.²²⁴ Trest odnětí svobody byl totiž tehdy teprve v počátcích svého vývoje a jeho udělování bylo zcela výjimečné.²²⁵ Jak ukazují zkoumané prameny týkající se židlochovického panství, praxe těmito tvrzením odpovídala. Ze všech zkoumaných případů došlo k vynesení trestu odnětí svobody pouze jednou, a to právě v případě Velkého Goliáše, který měl být na doživotí uvězněn v káznici v Temešváru, „*poněvadž mu nemohlo být nic prokázáno.*“²²⁶

Konečně je důležité zdůraznit, že ačkoliv zloděj nebyl vždy popraven a po vykonání trestu se mohl vrátit na svobodu, jeho úplné začlenění do společnosti již nebylo možné. Z velké části tomu bylo nepochybně proto, že byl totiž každý obviněný při výslechu podroben mučení, které znamenalo již nesmazatelnou újmu na úctě.²²⁷ Kvůli veřejnému vykonávání tělesných trestů a prospěšných prací byl zločinec navíc v době výkonu svého trestu na očích ostatním poddaným, které měl jeho osud odstrašit od případného kriminálního jednání.²²⁸ V tomto ohledu lidská paměť neznala odpuštění a člověka poznamenaného trestním právem již navždy společensky izolovala.²²⁹ V pramenech však bohužel stopa vybraných delikventů na židlochovickém panství vždy končí jejich potrestáním či propuštěním na svobodu. V úzkém období, kterému je v této práci věnován prostor, lze jen stěží najít další dokumenty, který by přiblížily jejich následný osud či to, jakým způsobem reflektovali kriminální aktivitu jejich nejbližší, sousedé a jiní obyvatelé panství.

²²³ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 63–64.

²²⁴ Tamtéž, s. 55.

²²⁵ van DÜLMEN, R.: *Divadlo hrůzy*, s. 7.

²²⁶ Přeloženo z: „... ihm nichts nachgewiesen werden konnte.“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno, kart. 59, inv. č. 574, nefoliováno.

²²⁷ BŮŽEK, V. a kol.: *Společnost českých zemí*, s. 571.

²²⁸ van DÜLMEN, R.: *Divadlo hrůzy*, s. 167.

²²⁹ van DÜLMEN, R.: *Bezectní lidé*, s. 61.

5. Exkurz: bratři Procházkovi

Téměř všechny fenomény, kterým byla v průběhu této práce věnována pozornost, v sobě obsahuje případ bratrů Tomáše a Matese Procházkových. Zahrnuje společnou kriminalitu členů rodiny, ze kterých se nakonec staly recidivisté, a dokládá výše uvedená tvrzení o změně původních hrdelních trestů na jiné formy výkonu spravedlnosti. Chronologické shrnutí jejich příběhu s přihlédnutím ke všem charakteristickým rysům krádeží na židlochovickém panství považuji za poslední dílek skládky obecného popisu majetkové kriminality v této oblasti.

Není zcela jasné, kde se tito dva bratři narodili, neboť v pramenech je uvedeno pouze místo jejich tehdejšího bydliště. Tím byl v případě staršího Tomáše (*1734) Medlov a mladšího Matese (*1741) Blučina.²³⁰ V matrikách těchto usedlostí se však nenachází jméno ani jednoho z nich, a tak je třeba se jen domýšlet, v jaké ze vsí židlochovického panství začal jejich příběh, či jestli nepocházeli ze zcela jiné oblasti a cestu do tohoto prostoru si našli až někdy v pozdější fázi života.²³¹ Nicméně každé jejich rozhodnutí, které od svého dětství až po dospělost učinili, vedlo k tomu aby se nakonec celkem dvakrát ocitli před soudem kvůli krádežím, a tak si vytvořili trvalou stopu v dějinách kriminality na panství Židlochovice.

Nejprve se tak stalo v soudním procesu roku 1764. Do tohoto prvního záznamu vstupuje Tomáš jako „*třicetiletý, od narození katolik, ženatý.*“²³² Jeho mladšímu a svobodnému bratrovi Matesovi, který byl rovněž katolického vyznání, bylo tehdy 23 let.²³³ Společně byli souzeni za krádeže potravin, peněz a šatstva v předešlém roce. Tyto zločiny vykonávali soustavně v několika obcích, kterými byly Velké Němčice, Uherčice, Křepice, Nosislav a Brno. To, že se ve výčtu vsí nenachází všechny na území židlochovického panství a jsou mezi nimi poměrně velké vzdálenosti, opět poukazuje na již zmiňovaný častý geografický pohyb zlodějů a lidí na okraji společnosti obecně. Pozoruhodné také je, že bratři žili ve vsích, které od sebe byly vzdáleny zhruba 12 kilometrů, což v době, kdy poddaní cestovali většinou pěšky po

²³⁰ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 94, inv. č. 1628, fol. 2 a 6.

²³¹ MZA Brno, Matrika č. 1 320, Medlov nad Jihlavkou, narození 1712–1756. Dostupné na: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/4024?image=216000010-000253-003369-000000-001320-000000-00-B08833-00010.jp2> [cit. 29. 4. 2023]; MZA Brno, Matrika č. 1 033, Blučina, narození 1695–1762. Dostupné na: https://www.mza.cz/actapublica/matrika/hledani?typ=obec&search_by_obec=Blu%C4%8Dina [cit. 29. 4. 2023]

²³² Přeloženo z: „*Thomas Prochaska: Der 30 Jahr alt, gebürtiger Catholik, Verheiratet.*“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 94, inv. č. 1628, fol. 2.

²³³ Tamtéž, fol. 6.

nezpevněných cestách, nebylo příliš blízko.²³⁴ I tak se však pravděpodobně často vídali, navštěvovali a byli schopni se společně podílet hned na několika krádežích.

Tomáš i jeho bratr se během tohoto soudního řízení probíhajícího v Mikulově přiznali ke všem svým zločinům („*Všechno nám vyznal do očí.*“)²³⁵. V době tohoto prvního případu stále ještě platil zákoník Josepha, ve kterém bylo právě přiznání obžalovaného nesmírně důležité – představovalo poslední krok před tím, než mohl být provinilec oficiálně potrestán.²³⁶ Co se týče bratrů Procházkových, soudu v Mikulově nechybělo nic k tomu, aby mohl 18. června 1764 vynést rozsudek, kterým byl v tomto případě „*hrdelní ortel.*“²³⁷ Jak již bylo uvedeno, 18. století představuje dobu, kdy nejčastějším trestem za krádež bylo oběšení. V případě Tomáše a Matese se navíc nejspíš neobjevily žádné polehčující okolnosti jako v některých výše zmiňovaných případech, a tak je podle práva nemohlo čekat nic jiného než šibenice. Odsouzení byli následovně: „*Jménem Její Milosti (...) zákonem k trestu provazem na hrdlo trestání býti mají, podle práva.*“²³⁸

V předchozích kapitolách bylo zmíněno, že velice častou praxí ve zkoumaném období bylo odvolání se proti původnímu hrdelnímu trestu a žádost o milost u apelačního soudu. K tomu došlo i v případě bratrů Procházkových. Jejich zločiny byly znovu přezkoumány a odpovědí bylo prohlášení „*královského apelačního tribunálu*“,²³⁹ ve kterém jim oběma byly místo původního trestu oběšením uděleny dva roky pevnostních prací – velice častý „náhradní“ trest za krádež.²⁴⁰ Zcela na místě je zde otázka, na jakou pevnost byli bratři posláni. V pramenech bohužel přesné místo uvedeno není, a tak se lze jen těžko dohadovat, na kterém místě přesně následující dva roky strávili. Jelikož se z pevnostních prací dalo v některých případech utéct, je zcela možné, že svůj trest ani nenaplnili.²⁴¹ To jsou však jen úvahy o možném osudu bratrů, neboť jejich první stopa v soudních pramenech končí tímto rozsudkem a jejich další kroky jsou nejasné. Jak však bylo ve čtvrté kapitole zdůrazněno, návrat jednou

²³⁴ HLAVÁČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku. Všední den na středoevropských cestách*. Praha 1996, s. 11–18.

²³⁵ Přeloženo z: „*Er hat es (...) ins Gesicht gesagt.*“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 94, inv. č. 1628, fol. 3.

²³⁶ REZEK, O.: *Změny soudního systému*, s. 63.

²³⁷ Transkribováno z: „*Hrdelnij Ortel.*“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 94, inv. č. 1628, fol. 15.; Tento konkrétní rozsudek byl napsán česky, což je ve zkoumaných 20 soudních záznamech zcela ojedinělé.

²³⁸ Transkribováno z: „*Zákonem k Trestu, Prowazem na Hrdlo, Trestanij býjtj magj, Podle Prawa.*“ MZA, Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 94, inv. č. 1628, fol. 15.

²³⁹ Přeloženo z: „*Königliches Appellations-Tribunals*“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 94, inv. č. 1628, fol. 18.

²⁴⁰ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 94, inv. č. 1628, fol. 18.

²⁴¹ ČECHURA, Jaroslav: *Selské rebelie roku 1680*. Praha 2001, s. 90.

odsouzených lidí do běžného života byl téměř nemožný. Postavením před soud ztratili svou čest a pověst zlodějů jim i přes jejich propuštění na svobodu nejspíš zůstala, neboť paměť poddaných byla v tomto směru neoblomná.²⁴² Pokud se tedy oba bratři rozhodli po vykonání pevnostních prací vrátit domů, jistě to nebylo jednoduché, ne-li nemožné.

Odpověď na otázku, kam jejich cesty směřovaly, je možné dohledat ve zkoumaných pramenech. Jejich jména se v nich totiž objevují ještě jednou, a to o deset let později. Tehdy byli v Brně souzeni za krádeže obilí, potravin, šatstva a peněz, ke kterým došlo ve vsích Ledce, Radostice, Vlasatice a Nosislav.²⁴³ Z tohoto druhého záznamu je mimo jiné možné odvodit, že se bratři Procházkovi po svém propuštění v roce 1766 ocitli na pomyslném okraji společnosti. Zde byli v podstatě nepřímo odsouzeni k dalším zločinům.²⁴⁴ Důkazem pro toto tvrzení může být například změna jejich bydlišť, kterými v prvním případě byly Medlov a Blučina, kdežto ve druhém soudním zápisu je u obou bratrů uvedeno Brno.²⁴⁵ V tomto velkém městě, které mohlo bratrům poskytnout jistou anonymitu, si našli i živobytí. Tomáš opravoval starou obuv na Švábce, Mates pracoval jako handlíř s drůbeží.²⁴⁶ Avšak přesto, že již jednou potrestáni byli, vyhnuli se šibenici a nestáli se z nich žebráci, v kriminálním prostředí se pohybovat nepřestali. To, co je k tomu vedlo, mohlo být ovlivněno několika faktory – například i na počátku sedmdesátých let probíhající hospodářská krize, o jejíchž dopadech na poddanské obyvatelstvo bylo již pojednáno.

Oba bratři se opět nakonec přiznali ke všem krádežím, ze kterých byli obviněni, dokonce i k tomu, že během jedné z nich „rozbili okno“²⁴⁷ při snaze dostat se do domu. Soud probíhající v době, kdy již platil zákoník Theresiana, byl opět postaven před jedinou možnost – u obou bratrů uplatnit hrdelní právo. Proti tomu se odvolali, ale tentokrát neúspěšně. Jak je uvedeno v rozsudku apelačního soudu, nevyskytovaly se zde „žádné polehčující okolnosti“²⁴⁸ a zohledněny také byly jejich předchozí krádeže. Tomáš i Mates Procházkovi byli odsouzeni

²⁴² van DÜLMEN, R.: *Bezectní lidé*, s. 63. Srov. BŮŽEK, V. a kol.: *Člověk českého raného novověku*, s. 190–206.

²⁴³ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 49, inv. č. 226, nefoliováno.

²⁴⁴ van DÜLMEN, R.: *Bezectní lidé*, s. 61.

²⁴⁵ Tamtéž, fol. 1. Je nutné poznamenat, že do Brna, které již nespádalo do židlochovického panství, se bratři mohli dostat mimo jiné i díky tomu, že právě sem mohli být odesláni na zmiňované pevnostní práce.

²⁴⁶ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 49, inv. č. 226, nefoliováno. Švábkou se pravděpodobně rozumí bývalá vesnice a později předměstí Brna rozléhající se na severním úpatí Špilberku. FASORA, Lukáš: *Dějiny Brna. 4. Modernizace města 1790–1918*. Brno 2020.

²⁴⁷ Přeloženo z: „mit Erbrechung der Fenster“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 49, inv. č. 226, nefoliováno.

²⁴⁸ Přeloženo z: „... keine mildernden Umstände.“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 49, inv. č. 226, nefoliováno.

„k oběšení společně s přivěšením na řetězu.“²⁴⁹ Stalo se tak něco velice typického pro recidivisty na tomto panství. Datem 20. prosince 1774, kdy byl určen způsob výkonu spravedlnosti, pak končí otisk bratrů v pramenech k majetkové kriminalitě na panství Židlochovice.

Jejich neblahý osud kompletně shrnuje fenomény rozebrané v průběhu této práce. Jednalo se o příslušníky jedné rodiny, kteří se vlivem vnějších okolností ocitli ve světě kriminality. I když byli dopadeni již v roce 1764, po naplnění dvouletého cyklu pevnostních prací se mohli vrátit zpět ke svým životům. To však v praxi nebylo tak jednoduché, a tak se ocitli v Brně, odkud vyráželi krást do okolních vsí, za což při druhém soudním řízení v roce 1774 byli již popraveni oběšením. Jak je patrné i z jiných soudních řízení, jimž v tomto textu byla věnována pozornost, nejedná se o ojedinělý případ. V rámci trestní praxe 18. století by bylo možné nalézt mnoho podobných příběhů. Důležité je ale poznamenat, že při hledání by se dalo snadno narazit i na případy, ve kterých byl uplatněn naprosto odlišný postup.²⁵⁰ To jen dokazuje, jak komplikované je zkoumání postupů soudů té doby, neboť nebyly jednotné, lišily se případ od případu a v praxi vykazovaly notnou známku diferenciací od tehdejší právní teorie.

²⁴⁹ Přeloženo z: „zum Strang nebst der Kette.“ MZA Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, kart. 49, inv. č. 226, nefoliováno.

²⁵⁰ van DÜLMEN, R.: *Kriminalita a každodennost*, s. 269.

Závěr

Dějiny kriminality nelze zkoumat jako samostatné a oddělené téma. Je nutné vnímat jejich úzkou propojenost s vývojem společnosti a práva. Proto ačkoliv primárním cílem této práce bylo obecně přiblížit majetkovou kriminalitu židlochovického panství v letech 1757–1782, bylo toho dosaženo přihlédnutím k vybraným fenoménům, ve kterých hlavní roli hráli právě lidé překračující tehdy platné normy a zákoníky uplatněné při jejich následném trestání.

Aby toho bylo možné dosáhnout se zohledněním pomyslného jeviště, na kterém se kriminalita odehrávala, byla v první části předkládané práce přiblížena nejen historie židlochovického panství, ale především jeho podoba v době 18. století. Jednalo se o nížinnou oblast, do které v té době spadalo celkem 18 obcí a byla domovem pro zhruba osm tisíc lidí z různých sociálních skupin. Životy těchto obyvatel plynuly podobným tempem v rytmu zemědělského a církevního roku a vzájemně se protínaly mimo jiné v kostelech a hospodách tohoto panství.

Jak již bylo několikrát zmíněno, 18. století bylo dobou osvícenství, byrokratizace státní správy a reforem týkajících se mimo jiné také trestního práva a soudní hierarchie. V oblasti trestání poddaných postupně docházelo k prosazování humanizačních myšlenek a začal se proměňovat přístup k jejich trestání, který měl spíše než pomstu představovat nápravu kriminálních. Často také docházelo k rozdílu mezi teorií a praxí, což se dá mimo jiné vyzorovat při zkoumání soudních záznamů z doby, kdy platily ještě ne plně osvícenské zákoníky *Josephina* a *Theresiana*. Dějinný vývoj těchto právních textů a s tím související proměna soudní hierarchie a trestání poddaných byla nastíněna ve druhé kapitole předkládané práce.

Třetí a zároveň stěžejní kapitola této práce měla kromě jakéhosi číselného a přehledové pojednání o majetkové kriminalitě vyvrátit či potvrdit tvrzení některých historiků o v 18. století převažujících krádežích nad zločiny proti tělu. Z let 1757–1782 se dochovalo celkem 20 záznamů o majetkových přečinech na tomto panství. Na základě komparace s údaji o pouze osmi vraždách v tomto prostoru se dá tedy dojít k závěru, že i ve zkoumaném geografickém prostoru toto obecné tvrzení platí. Nedílnou součástí této popisné kapitoly je také přiblížení zvoleného tématu na základě s přihlédnutím k lidem, kteří se krádeží dopouštěli. V celkem 16 případech ze 20 se jednalo o skupinky zlodějů (v nich často docházelo k výskytu příbuzných), které výrazně převažovaly nad kriminalitou jednotlivců. Krádeží se na panství dopouštěli převážně muži, avšak podíl žen byl také značný. Významným aspektem, který byl rovněž

součástí této kapitoly, je také výskyt recidivistů na tomto panství, kteří si ve světě kriminality vytvářeli svou vlastní subkulturu formou přezdivek a komunikačních sítí. Ve zkoumaném období jich na panství Židlochovice bylo celkem šest a jejich příběhy v sobě obsahují některé shodné znaky, jako například vysoký geografický pohyb, vzájemné povědomí o sobě a již zmiňované přezdívky. Počet zkoumaných záznamů však ve vybraném časovém úseku této práce nebyl rovnoměrně rozložen, a tak se jako další nabízela otázka vnějších vlivů na tuto skutečnost. Její možné zodpovězení lze nalézt při zohlednění přírodních, hospodářských a dějinných vlivů, jejichž působení se povedlo na základě dostupných pramenů prokázat.

Nedílnou součástí přehledu o majetkové kriminalitě na panství Židlochovice představuje zkoumání toho, jak mohli být jednotliví zloději podle tehdy platných zákoníků za své přečiny potrestáni, jestli i na panství Židlochovice docházelo ke zmiňované odlišnosti teorie a praxe a jaké jiné mírnější tresty se za krádež udělovaly. Z údajů týkajících se zkoumaného prostoru vyplynulo potvrzení zmiňovaného častého zmírňování trestů. Nejčastějším původním rozsudkem sice bylo oběšení, avšak odsouzení téměř vždy zažádali o milost a v naprosté většině jim bylo vyhověno. Přihlíželo se pravděpodobně k tomu, zda byl obviněný již v minulosti trestán, či jestli bylo při krádeži použito násilí a vliv na udělování mírnějších trestů mohlo mít právě i postupné prosazování osvícenských zásad. Po přihlédnutí ke všem těmto okolnostem byli ve zkoumaném období popraveni pouze čtyři jedinci, přičemž vždy se jednalo o ty, kteří kradli opakovaně. Když zloděj oběšen nebyl, jako alternativní trest sloužily pevnostní či městské práce, po jejichž výkonu se mohli jedinci vrátit ke svým původním životům. Současně v této kapitole bylo zdůrazněno, že tento návrat nebyl vždy jednoduchý, a to právě kvůli mentalitě tehdejší společnosti. Ta jen těžko dokázala vřele přijmout člověka, který byl již jednou poskvrněn na cti, spíše tyto jedince odsouvala na okraj.

Pátá a zároveň poslední kapitola práce přináší příběh dvou bratrů recidivistů, jejichž osud plně shrnuje výše uvedené jevy a podtrhuje celkový přehled o kriminalitě na panství Židlochovice. Jednalo se o Tomáše a Matese Procházkovi, kteří se v pramenech objevili celkem dvakrát. Nejprve roku 1764, kdy byli společně souzeni za několik krádeží vykonaných v předešlém roce. Jejich prvním rozsudkem bylo oběšení, proti kterému se ale odvolali a vysloužili si místo toho dva roky pevnostních prací. Krást však ale nepřestali, a to pravděpodobně kvůli zmiňovanému komplikovanému návratu do normálního života po výkonu trestu. Ze svých původních bydlišť se přesunuli do Brna a před soud se dostali opět v roce 1774, tentokrát však kvůli nedostatku polehčujících okolností a předchozí zločinné aktivitě byla jejich žádost o milost odmítnuta a čekala je poprava oběšením. Příběh bratrů Procházkových tedy

dotváří obraz majetkové kriminality na panství Židlochovice a umožňuje zasadit všechny zkoumané aspekty do rámce konkrétních osudů, které se otiskly ve vybraných soudních záznamech.

Na závěr je však nutné zopakovat, že ačkoliv tato práce vystihla vybrané fenomény této problematiky, přinesla také spoustu otázek pro budoucí badatele. Předně je důležité znovu vyzdvihnout existenci dalšího dosud neprobádaného fondu, který by k bližšímu poznání majetkové kriminality na panství Židlochovice mohl přinést cenné informace a časově i obsahově její zkoumání prohloubit. Pokud bych měla nastínit některé z dalších možných směrů této problematiky, pak bych vyzdvihla možnost více zkoumat otázku zastoupení jednotlivých sociálních skupin při krádežích, zajímat se o další vnější vlivy na vývoj četnosti kriminálních aktivit poddaných, kterými mohla být mimo jiné i míra vzdělanosti, či srovnat data z židlochovického panství s jinými správními celky monarchie a zjistit, jestli se počet krádeží v tomto prostoru vychyloval od průměru či nikoliv.

Otázek, které mezi řádky tohoto textu vyplynuly, je zkrátka mnoho. To však neznačí nic jiného než skutečnost, že téma kriminality jako takové je nebyvale pestré a přínosné pro historické bádání. Ostatně jak naznačuje motto této práce, pokud chceme blíže pochopit mentalitu lidí raného novověku, je jedním z nejefektivnějších způsobů zaměřit se právě na prameny soudní a trestní povahy. Mezi nimi totiž rezonují příběhy poddaných pohybujících se na periferii společnosti, kteří vypovídají mnohé o hodnotách a normách tehdejší doby, jako tomu je v případě osudů několika desítek zlodějů na židlochovickém panství.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Moravský zemský archiv Brno, fond C1, Tribunál – acta criminalia, publica, civilia, Brno.

kart. 42, inv. č. 17.

kart. 44, inv. č. 66, 70.

kart. 46, inv. č. 119, 727.

kart. 47, inv. č. 148, 149.

kart. 49, inv. č. 213, 226.

kart. 53, inv. č. 346.

kart. 59, inv. č. 574.

kart. 64, inv. č. 755.

kart. 67, inv. č. 1035.

kart. 71, inv. č. 864.

kart. 75, inv. č. 980.

kart. 79, inv. č. 1063.

kart. 84, inv. č. 1283.

kart. 87, inv. č. 1348.

kart. 94, inv. č. 1628.

kart. 103, inv. č. 2031.

Moravský zemský archiv Brno, fond F 140, Velkostatek Židlochovice.

kart. 480, inv. č. 527.

Literatura:

- ADAMOVÁ, Karolína a kol.: *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1939*. Praha 2005.
- ADAMOVÁ, Karolína a kol.: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha 2017.
- BĚLINA, Pavel: *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*. Praha 1985.
- BLÁHOVÁ, Marie a kol.: *Velké dějiny zemí Koruny české 1683–1740*. Praha 2011.
- BLÁHOVÁ, Marie a kol.: *Velké dějiny zemí Koruny české 1740–1792*. Praha 2001.
- BLACK, Jeremy: *Evropa osmnáctého století*. Praha 2003.
- BOROVSKÝ, Tomáš: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010.
- BŮŽEK, Václav a kol.: *Člověk českého raného novověku*. Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha 2010.
- ČECHURA, Jaroslav: *Kriminalita a každodennost v raném novověku*. Praha 2009.
- ČECHURA, Jaroslav: *Selské rebelie roku 1680*. Praha 2001.
- DIBELKA, Jaroslav: *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství: Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*. České Budějovice 2012.
- DIBELKA, Jaroslav: *Příběh Johany Peřkové. Každodenní život tulačky a zlodějky v první polovině 18. století*. Opera historica 12, 2007, 1, s. 315–331.
- DIBELKA, Jaroslav: *Utajované těhotenství a infanticidum v komunikaci raně novověké vesnice*. In: Symbolické jednání v kultuře raného novověku: věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu. Praha 2019, s. 143–152.
- DÜLMEN, Richard van: *Bezectní lidé: O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha 2003.
- DÜLMEN, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku. 16.–18. století. I. Dům a jeho lidé*. Praha 2006.
- DÜLMEN, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku. 16.–18. století. II. Vesnice a město*. Praha 2006.
- FASORA, Lukáš a kol.: *Člověk na Moravě 2. polovina 18. století*. Brno 2008.
- FASORA, Lukáš: *Dějiny Brna. 4. Modernizace města 1790–1918*. Brno 2020.
- FOUCAULT, Michel: *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha 2000.
- FRANCEK, Jindřich: *Dějiny loupežnictva. Zloději, loupežníci, lupiči, pytláci a žháři v českých dějinách*. Praha 2002.
- FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš: *Hrdelní soudnictví Českých zemí: soupis pramenů a literatury*. Pardubice 1995.

- FRANCEK, Jindřich: *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha 1999.
- FRANCEK, Jindřich a kol.: *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezprávi*. Praha 2011.
- FRANCEK, Jindřich: *Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*. Praha 2000.
- FRANCEK, Jindřich: *Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století*. Ústí nad Orlicí 2011.
- GEREMEK, Bronislaw: *Slitování a šibenice*. Praha 1999.
- HIML, Pavel: *Mýšlení venkovských poddaných pohledem trestně právních pramenů*. Opera historica 4, 1995, č. 1, s. 153–194.
- HLAVAČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku. Všední den na střeoevropských cestách*. Praha 1996.
- HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 2004.
- HRUBÁ, Michaela: *Zvonění na sv. Alžbětu*. Praha 2011.
- JUŘÍK, Pavel: *Encyklopedie šlechtických rodů*. Praha 2014.
- KLABOUC, Jiří: *Manželství a rodina v minulost*. Praha 1962.
- KLABOUC, Jiří: *Staré české soudnictví*. Praha 1967.
- KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda Moravská. II. Místopis. Židlochovický okres*. Brno 1910.
- MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 2010.
- MALÝ, Karel: *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. Praha 2016.
- MALÝ, Karel: *Poznámky k obecné části zákoníku Marie Terezie Constitutio Criminalis Theresiana*. Právněhistorické studie 47, 2017, č. 1, s. 44–61.
- MAREČKOVÁ, Marie: *České právní a ústavní dějiny*. Olomouc 2006.
- MATLAS, Pavel: *Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku*. Opera historica 12, 2007, č. 1, s. 291–313.
- MATLAS, Pavel: *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.–18. století*. Praha 2011.
- MAUR, Eduard: *Země – paměť – lidé*. Praha 2017.
- PULTAROVÁ, Marie: *V našem poniženém způsobu. Kati, rasi a biřici v raněnovověkých městech východních Čech*. Praha 2022.
- REZEK, Oldřich: *Změny soudního systému v zemích koruny české v době pobělohorské (vybrané problémy)*. Ostrava 2007.
- SVOBODA, Miroslav a kol.: *Mikulov*. Praha 2013.

- ŠIMŮNEK, Robert: *Obraz šlechtického panství v Čechách 1500–1750*. Praha 2018.
- ŠINDELÁŘ, Bedřich: *K otázce zběhlých poddaných u nás. Přehled opatření proti poddanským zběhlům od 13.–18. století*. Časopis společnosti přátel starožitností českých 57, 1949, č. 1, s. 214–227.
- TINKOVÁ, Daniela: *Hřích zločin a šílenství v časech odkouzlování světa*. Praha 2004.
- TINKOVÁ, Daniela: *Kde začíná a končí okraj? K otázce dekriminalizace v osvěcenské době*. Opera Historica 11, 2006, č. 1, s. 569–599.
- TINKOVÁ, Daniela: *Osvícenství v českých zemích I. Formování moderního státu (1740–1792)*. Praha 2022.
- VELKOVÁ, Alice: *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha 2009.
- VELKOVÁ, Alice: *Proměny v aplikaci rozsudků trestu smrti v habsburské monarchii v průběhu 19. století*. Český časopis historický 116, 2018, č. 1, s. 53–85.
- VELKOVÁ, Alice: *Proměny venkovské společnosti*. Český časopis historický, 105, 2007, č. 4, s. 809–857.
- VOLDÁN, Vladimír a kol.: *Velkostatek Židlochovice*. Brno 1962.

Resumé

The history of crime is a varied subject, which was also reflected in the examination of property crime on the Židlochovice estate. A total of 20 court records relating to theft have been preserved from 1757–1782. They show, for example, that at that time theft was more frequent than other types of crime. Mostly there were involved men, often in large groups, where sometimes several members of one family could appear at the same time. On the Židlochovice estate were also six recidivists, who committed thefts repeatedly. The sources also point to the possible influence of the Seven Years' War and the economic crisis of the 1770s on the increase in the number of crimes. The work also included confirmation of the phenomenon of divergence between a norm and judicial practice. This may have been influenced by the gradual intersection of humanization into the field of criminal law. Execution by hanging, which was supposed to be the most common punishment for theft, occurred in only four individuals on the estate; in the remaining cases, thieves were punished with compulsory labour.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Mapa panství Židlochovice ve 2. polovině 18. století

In: Müllerova mapa Moravy, dostupné online z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/> [cit. 25. 4. 2023]

Příloha č. 2 Graf znázorňující vývoj majetkové kriminality na panství Židlochovice

Přílohy

Příloha č. 1 Mapa panství Židlochovice ve 2. polovině 18. století

Příloha č. 2 Graf znázorňující vývoj majetkové kriminality na panství Židlochovice